

Odnos percipiranog roditeljskog ponašanja, osjetljivosti na okolinu i psihičke uznemirenosti u ranoj odrasloj dobi

Lušić, Ana

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:351741>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom](#).

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-14**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za psihologiju

**ODNOS PERCIPIRANOG RODITELJSKOG PONAŠANJA, OSJETLJIVOSTI
NA OKOLINU I PSIHIČKE UZNEMIRENOSTI U RANOJ ODRASLOJ DOBI**

Diplomski rad

Ana Lušić

Mentorica: prof. dr. sc. Gordana Keresteš

Zagreb, 2024.

IZJAVA

Pod punom moralnom odgovornošću izjavljujem da sam ovaj rad izradio/la samostalno te da u njemu nema kopiranih, prepisanih ili preuzetih dijelova teksta tuđih radova koji nisu propisno označeni kao citati s navedenim izvorom iz kojeg su preneseni.

U Zagrebu, 30.4.2024.

Ana Lušić

SADRŽAJ

UVOD	1
<i>Dimenzije roditeljskog ponašanja</i>	2
<i>Odnos s roditeljima u razdoblju odraslosti u nastajanju</i>	3
<i>Roditeljsko ponašanje i mentalno zdravlje odraslih u nastajanju</i>	4
<i>Osjetljivost na okolinu</i>	6
<i>Osjetljivost na okolinu i mentalno zdravlje</i>	8
<i>Roditeljsko ponašanje, osjetljivost na okolinu i mentalno zdravlje odraslih u nastajanju</i>	9
CILJ, PROBLEMI I HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA	10
METODA	11
<i>Sudionici</i>	11
<i>Mjerni instrumenti</i>	11
<i>Postupak</i>	14
REZULTATI	15
RASPRAVA	21
<i>Ograničenja istraživanja</i>	28
<i>Praktične implikacije</i>	29
ZAKLJUČAK	30
LITERATURA	31
PRILOZI	38

Odnos percipiranog roditeljskog ponašanja, osjetljivosti na okolinu i psihičke uznemirenosti u ranoj odrasloj dobi

Relations between perceived parental behavior, environmental sensitivity and psychological distress among emerging adults

Ana Lušić

Sažetak: Posljednjih godina raste interes istraživača za širenjem spoznaja o roditeljskom utjecaju na mentalno zdravlje mladih i nakon završetka adolescencije, odnosno tijekom razdoblja odraslosti u nastajanju. Pritom, noviji pristupi u razvojnoj psihologiji smatraju da bi neki mladi mogli biti snažnije pogođeni pozitivnim i negativnim roditeljskim postupcima u odnosu na druge, u smislu ishoda po njihovo mentalno zdravlje. Istraživanja pokazuju da osjetljivost na okolinu, osobina koja se odnosi na lakoću percipiranja i dubinu kognitivne obrade informacija o okolini, potencijalno leži u podlozi takvih razlika u osjetljivosti na okolinske utjecaje. Cilj ovog istraživanja bio je ispitati prediktivnost osjetljivosti na okolinu i percipiranog roditeljskog ponašanja (prihvatanja, odbacivanja i kontrole) za psihičku uznemirenost odraslih u nastajanju koji žive zajedno s roditeljima. Također, željelo se provjeriti ovisi li prediktivna valjanost triju varijabli percipiranog roditeljskog ponašanja za psihičku uznemirenost mladih o razini njihove osjetljivosti na okolinu. Ukupno 323 sudionika, u dobi između 19 i 30 godina, ispunilo je *online* upitnik sastavljen od sociodemografskih pitanja te mjera osjetljivosti na okolinu, percipiranog roditeljskog ponašanja (prihvatanja, odbacivanja, kontrole) i opće psihičke uznemirenosti. Rezultati su pokazali da osjetljivost na okolinu i percipirana roditeljska kontrola značajno pozitivno, a roditeljsko prihvaćanje značajno negativno predviđa psihičku uznemirenost mladih. Pronađena je moderacijska uloga osjetljivosti na okolinu u odnosu između percipirane roditeljske kontrole i psihičke uznemirenosti. Pozitivna povezanost roditeljske kontrole i psihičke uznemirenosti bila je naj snažnija za visoko osjetljive pojedince, dok se njen efekt u predviđanju psihičke uznemirenosti nisko osjetljivih pojedinaca nije pokazao statistički značajnim. **Ključne riječi:** odraslost u nastajanju, percipirano roditeljsko ponašanje, osjetljivost na okolinu, opća psihička uznemirenost

Abstract: In recent years there has been a growing research interest in expanding knowledge about parental influence on youth mental health beyond adolescence, i.e. during emerging adulthood. At the same time, newer theoretical frameworks in developmental psychology suggest that some emerging adults may be more strongly affected by positive and negative parental behaviors than others, in terms of mental health outcomes. Research shows that environmental sensitivity, a trait that refers to the ease of perception and the depth of processing of information about the environment, may underlie such differences in sensitivity to environmental influences. This study aimed to examine the role of environmental sensitivity and perceived parental behavior (acceptance, rejection and control) in predicting psychological distress among emerging adults who live with their parents. In addition, we wanted to examine if predictive power of three perceived parental behavior variables for emerging adults' psychological distress depends on their level of environmental sensitivity. A total of 323 participants, aged between 19 and 30, filled out an *online* questionnaire that contained sociodemographic questions and measures of environmental sensitivity, perceived parental behavior (acceptance, rejection, control) and psychological distress. Results showed that environmental sensitivity and perceived parental control significantly positively, while parental acceptance significantly negatively predicted psychological distress among youth. A moderating role of environmental sensitivity in the relation between perceived parental control and psychological distress was found. A positive relation between perceived parental control and psychological distress was the strongest among highly sensitive youth, while among individuals with low environmental sensitivity this relation was not significant.

Keywords: emerging adulthood, perceived parental behavior, environmental sensitivity, psychological distress

UVOD

U posljednjih nekoliko desetljeća, brojne društvene i ekonomske promjene učinile su prijelaz iz adolescencije u odraslost dužim i kompleksnijim. U industrijskim društvima mladi se duže obrazuju te kasnije dosežu tradicionalne markere odraslosti kao što su samostalni život, stalno zaposlenje, brak i roditeljstvo (Arnett, 2000). Zbog toga se period koji aproksimativno obuhvaća treće desetljeće života smatra posebnim, od adolescencije i odraslosti drugačijim razdobljem, za koje je Arnett (2000) predložio naziv „odraslost u nastajanju“. Već sam naziv aludira na jednu od njegovih temeljnih značajki, a to je osjećaj „između“, odnosno osjećaj odraslosti tek u nekim aspektima života. Uz to, riječ je o razdoblju karakteriziranom brojnim mogućnostima koje mladima omogućuju istraživanje identiteta i eksperimentiranje u području svjetonazora, obrazovanja, zaposlenja i romantičnih odnosa. Međutim, isto ovo obilje mogućnosti i uzbudljiva eksperimentiranja na planu identiteta prati značajna nestabilnost, odnosno česte i velike promjene, kao i društveni pritisci za preuzimanjem odgovornosti i ostvarenjem u profesionalnom, socijalnom i financijskom smislu (Arnett, 2006). Sve navedeno za mlade može biti izvor snažnog stresa, koji pak može biti okidač za pojavu različitih problema mentalnog zdravlja (Brito i Soares, 2023). Štoviše, epidemiološke studije pokazuju da je prevalencija mentalnih poremećaja među mladima ove dobi u zabrinjavajućem porastu (WHO, 2023).

Danas se smatra da je dinamičan međuodnos osobnih (bioloških i psiholoških) i okolinskih faktora ono što određuje i modificira mentalno zdravlje pojedinca kroz životni vijek (Booth i sur., 2015). U okviru okolinskih faktora, barem kada je u pitanju mentalno zdravlje djece i adolescenata, dosada je ekstenzivno istraživana uloga roditelja (Pettit i sur., 2001). Ipak, budući da odrasli u nastajanju još uvijek nisu ostvarili sve uloge karakteristične za odraslu dob, zbog čega ih većina i dalje živi s roditeljima, oslanjajući se na njihovu financijsku i emocionalnu podršku (García Mendoza i sur., 2019), sve veći broj istraživača postaje zainteresiran za širenje spoznaja o roditeljskom utjecaju na mentalno zdravlje odraslih u nastajanju. Pritom, jedan od faktora o kojem bi mogao ovisiti ovaj utjecaj je djetetova osjetljivost na okolinu, osobina koja se odnosi na lakoću zamjećivanja i dubinu obrade informacija o okolini (Pluess, 2015). Iako se visoka razina ove osobine pokazala povezanom s negativnim kliničkim ishodima, uključujući fizičke i psihičke tegobe (Benham, 2006; Liss i sur., 2005), teorija osjetljivosti na okolinu (Pluess,

2015) pretpostavlja da do njih dovodi samo u kombinaciji s negativnim iskustvima, dok u interakciji s pozitivnim iskustvima predstavlja prednost i facilitira dobru prilagodbu.

Dimenzije roditeljskog ponašanja

Nastojeći što bolje razumjeti odnos roditelja i djeteta istraživači su godinama, teorijski i empirijski, nastojali organizirati raznolika roditeljska ponašanja u odnosu prema djetetu u manji, ograničeni broj aspekata roditeljstva kojima bi se obuhvatila suština onog što roditelji rade, a važno je za djetetov razvoj. Takva nastojanja u pravilu su ukazivala na dvije temeljne dimenzije roditeljstva: emocionalnost i kontrolu (Barber i sur., 2005), koje, unatoč promjenama u specifičnim ponašanjima roditelja, pokazuju stabilnost u svim razvojnim periodima (Cummings i sur., 2000).

Dimenziju emocionalnosti određuju emocije koje roditelj doživljava i izražava u interakciji s djetetom. Na jednom kraju ove dimenzije nalaze se prihvaćajući roditelji koji su prijateljski nastrojeni te djetetu pružaju puno razumijevanja, podrške i brige. Ljubav koju osjećaju prema djetetu iskazuju verbalno (u vidu komplimenata, pohvala te ohrabrujućih i utješnih riječi) i fizički (milovanjem, zagrljajima i poljupcima) (Barber i sur., 2005). Na suprotnom kraju ove dimenzije nalaze se odbijajući roditelji. Oni su hladni te u odnosu s djetetom pokazuju malo pozitivnih emocija (Barber i sur., 2005). Rohner (1975; prema Rohner i sur., 2005) navodi dva temeljna načina na koja se odbacivanje manifestira: kao hostilnost i agresivnost te kao ravnodušnost i zanemarivanje djetetovih osjećaja i potreba. Meta-analize pronalaze kulturalno univerzalne nalaze o povezanosti roditeljskog prihvaćanja i prosocijalnog ponašanja djece i adolescenata te dobiti i boljeg mentalnog zdravlja odrasle djece, kao i nalaze o povezanosti roditeljskog odbacivanja s više internaliziranih i eksternaliziranih teškoća mladih (Khaleque i Rohner, 2012; Rohner i Britner, 2002).

Kada govorimo o roditeljskoj kontroli valja razlikovati bihevioralnu ili ponašajnu i psihološku kontrolu koje imaju različite implikacije po djetetov razvoj (Barber i sur., 2005). Bihevioralna kontrola tiče se postavljanja i provođenja pravila i ograničenja u ponašanju u svrhu reguliranja djetetovog nepoželjnog ponašanja te usvajanja standarda ponašanja kulture u kojoj živi (Klarin i Đerđa, 2014). Psihološka kontrola pak uključuje primjenu intruzivnih i manipulativnih postupaka čiji je cilj kontrola djetetovog unutrašnjeg svijeta, misli i osjećaja. To su postupci poput uskraćivanja afekta, izazivanja

osjećaja srama i krivnje te omalovažavanja djetetovih osjećaja (Barber i sur., 2005). I dok bihevioralna kontrola može biti pozitivna kada je razinom prilagođena djetetovoj dobi te kada ju prate visoka emocionalna toplina i jasna komunikacija pravila, psihološka kontrola, kojoj je manje cilj regulacija ponašanja, a više manipulacija, uvijek se, i za djecu svih dobi, smatra nepovoljnom (McKay, 2006). Roditelji koji postupcima psihološke kontrole vrše pritisak za konformiranjem njihovom autoritetu nisu sposobni napraviti razliku između vlastitih i djetetovih potreba niti zauzeti djetetovo gledište na stvari. Oni zanemaruju djetetovu potrebu za autonomijom, ometaju proces individuacije i razvoj identiteta te ga čine emocionalno ovisnim, pridonoseći njegovoj lošijoj psihološkoj prilagodbi (Barber, 1996).

Odnos s roditeljima u razdoblju odraslosti u nastajanju

U djetinjstvu i adolescenciji, pružanje brige i postavljanje granica djetetu primarni su zadatak roditelja. Međutim, od odraslih u nastajanju očekuje se preuzimanje veće odgovornosti, što zahtijeva promjene u dotadašnjoj roditeljskoj praksi (Holden, 2010). Glavne promjene do kojih dolazi u odnosu roditelja i djeteta tiču se transformacije dotadašnjeg hijerarhijskog odnosa u odnos veće simetričnosti i ravnopravnosti (Aquilino, 1997). Primjerice, u istraživanju Crocettija i Meesusa (2014) većina odraslih u nastajanju izvijestila je o promjenama u smjeru postojanja bliskijeg, uzajamnijeg i simetričnijeg odnosa s roditeljima, kao i bolje, otvorenije komunikacije i smanjenja konflikata.

Iako mladi preuzimaju sve veću odgovornost nad svojim životima, zbog nestabilnosti i nepotpunog osjećaja odraslosti koji karakteriziraju ovo razdoblje, aktivna uloga roditelja tijekom dvadesetih godina života djece postala je uobičajena. Roditelji mladima nastavljaju pružati podršku svih vrsta, od financijske do emocionalne, te se smatra da im takvom uključenosti olakšavaju tranziciju u odraslu dob (Arnett, 2015). Uz pružanje podrške, važno je da roditelji istovremeno minimaliziraju razine kontrole kako bi mladima dopustili rastuću autonomiju i istraživanje identiteta (Aquilino, 1997). Faherty i sur. (2019) objašnjavaju da zadatak balansiranja na tankoj liniji između pružanja podrške i pretjerane kontrole za roditelje nije nimalo lak te da njihova nastojanja da pruže pomoć i usmjere mlade na put prema odraslosti lako mogu preći u stvaranje obiteljskog konteksta kojeg karakterizira neprimjerena razina kontrole. Naime, roditelji su često zbunjeni ovom dugom tranzicijom u odraslost te djetetovu dugu i preširoku potragu za

alternativama u formaciji identiteta mogu doživjeti problematičnom i interpretirati kao manjak predanosti. Njihova zabrinutost može biti uzrokovana i uvjetima kao što su nestabilnost današnjih poslova i ograničene mogućnosti pronalaska istog. Ove brige, kao i teškoće u razlikovanju normalne i problematične nestabilnosti, mogu potaknuti roditelje da pribjegu kontrolirajućim postupcima kako bi izvršili pritisak na mlade da se obvežu onim odlukama koje oni osobno smatraju dobrima za djetetovu budućnost (Faherty i sur., 2019). Visoka kontrola, prije svega ona psihološka, može gušiti zdrav razvoj i biti izrazito štetna u periodu istraživanja identiteta i težnje autonomiji. Mladi se mogu osjećati nagovorenima na odabir određene karijere, svjetonazora ili romantične veze umjesto da samostalno istražuju i donose ove bitne odluke. Posebno je problematično kada ovi pritisci nisu u skladu s njihovim identitetom jer tada dolazi do sumnje u sebe, osjećaja nedostatnosti te teškoća u preuzimanju uloga odraslih (Luyckx i sur, 2007). Nekada se pojačana psihološka kontrola roditelja u ovom periodu javlja i uslijed roditeljevih teškoća u pomirbi s činjenicom da im dijete odrasta. Ponekad, posebice u čvrsto povezanim obiteljima, djetetovi pomoci k individuaciji mogu biti zbunjujući te čak doživljeni kao prijeteći za njihov odnos, što roditelje navodi na pojačanu primjenu psihološke kontrole (Goldsmith, 2018).

Unatoč roditeljskoj zbunjenosti, prestrašenosti i nesigurnosti u ulogu koju trebaju igrati u odnosu sa svojom djecom u razdoblju odraslosti u nastajanju, istraživanja pokazuju da mladi percipiraju visoke razine roditeljskog prihvaćanja i podrške te niske razine bihevioralne i psihološke kontrole (García Mendoza i sur., 2019; Padilla-Walker i sur., 2014). Ovo je sukladno njihovoj snažnoj potrebi za autonomijom koja ne zamjenjuje potrebu za bliskim, toplim odnosom s roditeljima u kojem imaju podršku i oslonac u suočavanju s nestabilnostima.

Roditeljsko ponašanje i mentalno zdravlje odraslih u nastajanju

Dosadašnja istraživanja povezanosti dimenzija roditeljstva i različitih ishoda kod odraslih u nastajanju uglavnom su se fokusirala na povezanost roditeljskih ponašanja tijekom djetinjstva i adolescencije s naknadnim ishodima mladih. U tu svrhu korištene su longitudinalne te retrospektivne studije u kojima se od mladih tražilo da se prisjete ranijih roditeljskih postupaka. One su ukazivale na generalno pozitivnije funkcioniranje onih mladih s iskustvom pozitivnog roditeljstva u djetinjstvu. Primjerice, visoko roditeljsko

prihvatanje i podrška u ranijim godinama predviđali su kasniju individuaciju i psihološku prilagodbu (Tubman i Lerner, 1994), a nedostatak istih predviđao je višu anksioznost i depresivnost te teškoće u trenutnim odnosima (Gomez i McLaren 2006). Iako takvi nalazi daju važne dokaze o dugoročnim efektima ranih roditeljskih postupaka, oni ne pridonose razumijevanju uloge koju bi *trenutni* roditeljski postupci mogli imati u ishodima mladih. Jedno od istraživanja koje je ukazalo na važnost potonjih je longitudinalno istraživanje Fanga i sur. (2023) u kojem su istovremeno ispitivani doprinosi roditeljskog prihvatanja u adolescenciji te trenutne razine roditeljskog prihvatanja u predviđanju depresivnosti odraslih u nastajanju. Nalazi pokazuju da su ranija iskustva prihvatanja izravno povezana s nižom depresivnosti mladih u dobi od 19 godina, ali ne i u kasnijim godinama, nakon što se u obzir uzme trenutna razina roditeljskog prihvatanja. Dakle, iako ranija iskustva s roditeljima stvaraju temelje mentalnog zdravlja mladih na početku tranzicije u odraslost, proksimalna iskustva roditeljskog prihvatanja ono su što ih nastavlja štiti od pogoršanja mentalnog zdravlja u ovom periodu. Prema tome, ranija iskustva pozitivnog i negativnog roditeljstva mogu biti nadjačana povoljnim ili nepovoljnim proksimalnim iskustvima. U daljnjem tekstu, s obzirom na interese ovog rada, navest ćemo nalaze još uvijek relativno malog broja istraživanja koja su ispitivala ulogu *trenutne* roditeljske emocionalnosti i psihološke kontrole u mentalnom zdravlju odraslih u nastajanju, uključujući simptome internaliziranih (depresivnost, anksioznost) i eksternaliziranih teškoća, rizična ponašanja, ali i subjektivnu dobrobit te funkcioniranje u različitim domenama.

Kada govorimo o roditeljskom prihvatanju, odrasli u nastajanju koji roditelje percipiraju kao brižne i pune podrške doživljavaju manje simptoma stresa, anksioznosti i depresivnosti (García Mendoza i sur., 2019; Inguglia i sur, 2015). Štoviše, ovi mladi izvještavaju i o visokim razinama dobrobiti u domenama kao što su pozitivni odnosi s drugima i doživljaj smisla života (Turner i sur., 2001). Prihvatajuće roditeljstvo povezano je i s efikasnijim strategijama emocionalne regulacije što osigurava bolje funkcioniranje u stresnim situacijama (Saldana i Forthun, 2020). S druge strane, mladi hostilnih i odbijajućih roditelja pokazuju više razine samokritičnosti, anksioznosti i depresivnosti (Umil, 2023), doživljavaju više simptoma stresa (Smout i sur., 2020) te su skloniji delinkventnim ponašanjima i uporabi psihoaktivnih tvari (Rabinovitch, 2017).

Ipak, s obzirom na pretpostavku o posebno nepovoljnom učinku koje bi roditeljska psihološka kontrola mogla imati na odrasle u nastajanju jer predstavlja prijetnju njihovoj

snažnoj potrebi za autonomijom, većina istraživača ovog razdoblja pažnju je usmjerila k istraživanju korelata ove dimenzije. García Mendoza i sur. (2019) pronalaze da mladi koje roditelji psihološki kontroliraju izvještavaju o višoj depresivnosti i anksioznosti te nižem osjećaju dobrobiti. U istraživanju Nelsona i sur. (2011) mladi čiji su majke i očevi procijenjeni visoko na mjerama bihevioralne i psihološke kontrole imali su najnepovoljnije ishode, uključujući najniže samopoštovanje i zadovoljstvo odnosom s roditeljima te najviše razine depresivnosti i anksioznosti. Povezanost roditeljske psihološke kontrole s anksioznim i depresivnim simptomima djece u razdoblju odraslosti u nastajanju nalaz je koji je repliciran u nizu istraživanja (Inguglia i sur., 2015; Desjardins i Leadbeater, 2016). Uz to, roditeljska psihološka kontrola je povezana i sa slabom emocionalnom regulacijom odrasle djece (Manzeske i Stright, 2009) te neadaptivnim reakcijama na stres (Abaied i Emond, 2013). Pronađena je i njena veza s eksternaliziranim teškoćama, specifičnije s impulzivnosti (Nelson i sur., 2011) te uključenosti u rizična ponašanja (Manzeske i Stright, 2009). Na kraju, neki su autori psihološku kontrolu roditelja doveli u vezu s lošijom prilagodbom u akademskoj i profesionalnoj domeni funkcioniranja, pri čemu se pokazala povezanom s nižim akademskim postignućem, više problema na radnom mjestu te više stresa zbog istih (Desjardins i Leadbeater, 2016).

Osjetljivost na okolinu

Stupanj u kojem roditeljsko ponašanje utječe na mentalno zdravlje odraslog djeteta mogao bi, barem dijelom, ovisiti o djetetovoj osjetljivosti na okolinu. Riječ je o osobini koja se odnosi na lakoću zamjećivanja karakteristika i promjena u fizičkom i socijalnom okruženju, kao i dubinu njihove kognitivne obrade, čime određuje pojedinačne reakcije na događaje kojima je izložen (Pluess, 2015).

Osjetljivost na okolinu dugo je vremena razmatrana gotovo isključivo u kontekstu osjetljivosti na negativne okolinske utjecaje. Tradicionalni dijateza-stres model (Monroe i Simons, 1991) pretpostavlja da pojedinci s urođenom osjetljivošću na negativne okolinske utjecaje u stresnim uvjetima bivaju preplavljeni, razvijajući psihičke teškoće, dok oni manje osjetljivi, u istim tim uvjetima, pokazuju otpornost. Ipak, pojavili su se teorijski pristupi koji osjetljivost na okolinu promatraju kao opću plastičnost organizma koja pojedinca čini osjetljivijim na negativne, ali i na pozitivne utjecaje iz okoline (Aron i Aron, 1997; Belsky i Pluess, 2009; Boyce i Ellis, 2005). Prema tome, iako osjetljiviji

pojedinci doživljavaju nepovoljnije ishode kada su suočeni s negativnim iskustvima, oni su isto tako skloniji profitirati i pozitivnije se razvijati od drugih kada je okolina povoljna (Pluess, 2015). Pristupi koji zastupaju ovakvo gledište nedavno su integrirani unutar šireg meta-teorijskog okvira osjetljivosti na okolinu (*engl. Environmental Sensitivity Theory*; Pluess, 2015). U njemu Pluess (2015) navodi da se ljudi značajno razlikuju u osjetljivosti na negativne, ali i na pozitivne utjecaje iz okoline te da je samo manjina populacije (20 – 30%) visoko osjetljiva jer tada visoka osjetljivost na okolinu postiže evolucijsku prednost. Naime, i visoka i niska osjetljivost posjeduju specifične prednosti i nedostatke predstavljajući različite, ali jednako korisne razvojne strategije. Međutim, mjera u kojoj dobitci kod pojedine strategije nadjačavaju troškove, između ostalog, ovisi i o tome koliko drugih pojedinaca tu strategiju koristi.

Nadalje, prema ovoj perspektivi visoka osjetljivost na okolinu je rezultat veće osjetljivosti središnjeg živčanog sustava koja dovodi do lakšeg zamjećivanja i dublje obrade podražaja iz okoline, što se manifestira pojačanom fiziološkom i psihološko-bihevioralnom reaktivnosti. Stupanj ove osjetljivosti određen je interakcijom gena i okolinskih utjecaja tijekom razvoja (Pluess, 2015). Primjerice, u istraživanju koje su proveli Assary i sur. (2021) pokazalo se da se 47% razlika u osjetljivosti na okolinu može objasniti genetskim razlikama, a da preostalih 53% oblikuje okolina (Assary i sur., 2021). I dok je genetska osnova ovih razlika najviše istraživana unutar *modela različite podložnosti utjecajima iz okoline* (Belsky i Pluess, 2009), na važnost okoline usmjerio se *model biološke osjetljivosti na kontekst* (Boyce i Ellis, 2005) prema kojem se visoka osjetljivost razvija odrastanjem u izrazito nepovoljnom ili pak izrazito povoljnom okruženju.

Istraživanje razlika u osjetljivosti na okolinu dugo se temeljilo na njenim potencijalnim indikatorima kao što su genetske varijante, fiziološka reaktivnost, ličnost i temperament. Međutim, iako oni zahvaćaju neke aspekte ovog složenog konstrukta, ne mogu se smatrati njegovom preciznom i cjelovitom mjerom (Pluess i sur., 2023). Korak prema njegovom sustavnijem istraživanju učinili su Aron i Aron (1997), autori *modela osjetljivosti na osjetne informacije*. Oni su osjetljivost na okolinu definirali kao osobinu ličnosti koju čine veća svijest o okolini, dublja obrada informacija, inhibicija ponašanja u novim kontekstima, povećana emocionalna reaktivnost i empatija te razvili Ljestvicu osjetljivosti na okolinu za odrasle (*engl. Highly Sensitive Person Scale*) kao njenu prvu

sveobuhvatnu mjeru. Adaptacijama njihove ljestvice, nedavno je razvijena njena kratka verzija (Pluess i sur., 2023) te njena inačica za djecu (Pluess i sur., 2018). Primjenom ljestvica u praksi pokazalo se da je riječ o kontinuiranoj dimenziji duž koje se mogu razlikovati tri skupine pojedinaca – visoko, srednje i nisko osjetljivi na okolinu, u popularnoj literaturi poznatiji kao orhideje, tulipani i maslačci (Lionetti i sur., 2018).

Osjetljivost na okolinu i mentalno zdravlje

Visoka osjetljivost na okolinu u dosadašnjim je istraživanjima dovedena u vezu s različitim problemima mentalnog zdravlja, poput anksioznosti i depresivnosti (Liss i sur., 2005), nižeg zadovoljstva životom (Booth i sur., 2015), slabije emocionalne regulacije (Brindle i sur., 2015) i viših razina stresa (Benham, 2006). Ipak, Greven i sur. (2019) napominju da su studije koje su u predviđanju potonjih negativnih ishoda u obzir uzele i interakciju osjetljivosti na okolinu i negativnih okolinskih utjecaja, tu interakciju najčešće potvrdile. Primjerice, u istraživanju Liss i sur. (2005), iskustvo niske roditeljske topline u djetinjstvu najsnažnije je predviđalo depresivnost visoko osjetljivih mladih. Slično, efekt negativnog odnosa s roditeljima u djetinjstvu na niže zadovoljstvo životom kod odraslih bio je snažniji za visoko, u odnosu na nisko osjetljive osobe (Booth i sur., 2015). Dakle, čini se da su visoko osjetljive osobe, u odnosu na one niže osjetljive, sklonije češće i intenzivnije emocionalno reagirati na nepovoljne događaje u okolini, uključujući i socijalno okruženje kao što je obiteljski kontekst.

Prema osnovnoj postavci Pluessovog (2015) meta-teorijskog okvira, osjetljivost na okolinu nije samo faktor ranjivosti koji dovodi do loših ishoda pri suočavanju s nedaćama, već i faktor koji facilitira dobrobit kada je okolina pozitivna. Ovo je naišlo na potporu u nekolicini istraživanja. Primjerice, u longitudinalnom istraživanju Slaghta i sur. (2018) pronađeno je da je kod visoko osjetljive djece, u odnosu na onu nisko osjetljivu, promjena prema negativnijim roditeljskim odgojnim postupcima bila povezana sa snažnijim porastom u eksternaliziranim teškoćama, ali i da je promjena u smjeru pozitivnijih roditeljskih postupaka bila povezana sa snažnijim smanjenjem eksternaliziranih teškoća. Slično, Lionetti i sur. (2019) pokazali su da su nepovoljni učinci permisivnog roditeljstva na eksternalizirane probleme, kao i pozitivni učinci autoritativnog roditeljstva na socijalnu kompetentnost najsnažniji za visoko osjetljivu djecu. Na uzorku odraslih, Aron i sur. (2005) su pronašli da među osobama koje su odrasle

u nepovoljnoj obiteljskoj okolini, visoko osjetljive osobe postižu najviše rezultate na mjerama negativnog afekta, dok je istovremeno postojao trend da među osobama koje nisu bile izložene takvim nepovoljnim iskustvima, visoko osjetljive osobe imaju najniže razine negativne afektivnosti.

S obzirom na prikazane nalaze, kao i teorijske postavke (Pluess, 2015), čini se da je osjetljivost na okolinu osobina koja djeluje u interakciji s pozitivnom i negativnom okolinom u predviđanju pojedinačnih ishoda.

Roditeljsko ponašanje, osjetljivost na okolinu i mentalno zdravlje odraslih u nastajanju

Uzimajući u obzir činjenicu da roditelji zadržavaju aktivnu ulogu u životima svoje djece tijekom odraslosti u nastajanju, kao i spoznaju o rizičnosti temeljnih karakteristika ovog perioda za razvoj problema mentalnog zdravlja, ispitivanje uloge trenutnih roditeljskih ponašanja u općoj psihičkoj uznemirenosti odraslih u nastajanju čini se iznimno važnim. U Hrvatskoj takva istraživanja gotovo pa i ne postoje što se ne čini opravdanim s obzirom da je riječ o zemlji koja njeguje održavanje čvrstih veza unutar obitelji te u kojoj mladi u prosjeku napuštaju roditeljski dom s visoke 33 godine (ESTAT, 2022). Pri proučavanju utjecaja dimenzija roditeljstva na mentalno zdravlje djece i mladih, mnogi smatraju važnim u obzir uzeti njihovu interakciju s osobinama kao što je osjetljivost na okolinu (Pluess, 2018). S obzirom da je hrvatska verzija *Ljestvice osjetljivosti na okolinu za odrasle* tek u procesu validacije (Đula, 2023; Plišić, 2023), sustavnija istraživanja ovog konstrukta u našoj populaciji tek su u začetku. Uzimajući u obzir manjak dosadašnjih istraživanja u području te preporuke novijih pristupa u razvojnoj psihologiji (Nelson i sur., 2011; Pluess, 2015) proveli smo istraživanje kojem je cilj bio ispitati prediktivnost osjetljivosti na okolinu te percipiranog roditeljskog prihvaćanja, odbacivanja i kontrole za psihičku uznemirenost odraslih u nastajanju, kao i provjeriti moderira li osjetljivost na okolinu odnos između percipiranog roditeljskog ponašanja i razine psihičke uznemirenosti mladih. Za sudionike su odabrani mladi u dobi od 19 do 30 godina koji još uvijek žive s roditeljima. Odabir mladih koji žive s roditeljima temeljio se na pretpostavci o većem roditeljskom utjecaju na njih u odnosu na one mlade koji više ne žive s roditeljima uslijed učestalijih međusobnih kontakata, koji se odvijaju na dnevnoj bazi i stvaraju više prilika za doživljavanje procjenjivanih roditeljskih ponašanja.

CILJ, PROBLEMI I HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati ulogu osjetljivosti na okolinu i percipiranog roditeljskog ponašanja u objašnjenju opće psihičke uznemirenosti odraslih u nastajanju koji žive zajedno s roditeljima te utvrditi moderira li osjetljivost na okolinu povezanost između percipiranog roditeljskog ponašanja i opće psihičke uznemirenosti mladih. U skladu s navedenim ciljem postavljene su sljedeći problemi i hipoteze:

Problem 1: Ispitati doprinos osjetljivosti na okolinu i percipiranog roditeljskog ponašanja (prihvatanja, odbacivanja i kontrole) u objašnjenju individualnih razlika u psihičkoj uznemirenosti odraslih u nastajanju koji žive zajedno s roditeljima.

Hipoteza 1a: Osjetljivost na okolinu imat će značajan doprinos u objašnjenju razlika u psihičkoj uznemirenosti odraslih u nastajanju. Mladi više razine osjetljivosti na okolinu izvještavat će o značajno višim razinama psihičke uznemirenosti u odnosu na mlade niže razine osjetljivosti na okolinu.

Hipoteza 1b: Percipirano roditeljsko prihvaćanje, odbacivanje i kontrola imat će značajan doprinos u objašnjenju razlika u psihičkoj uznemirenosti odraslih u nastajanju. Percipirano roditeljsko prihvaćanje će značajno negativno, a percipirano roditeljsko odbacivanje i kontrola značajno pozitivno predviđati opću psihičku uznemirenost. Mladi koje percipiraju niže razine roditeljskog prihvaćanja, više razine roditeljskog odbacivanja i više razine roditeljske kontrole izvještavat će o značajno višoj psihičkoj uznemirenosti.

Problem 2: Ispitati moderira li osjetljivost na okolinu odnos između percipiranog roditeljskog ponašanja i psihičke uznemirenosti odraslih u nastajanju koji žive zajedno s roditeljima.

Hipoteza 2: Varijable percipiranog roditeljskog ponašanja bolje će predviđati psihičku uznemirenost mladih koji su više osjetljivi na okolinu, nego mladih koji su niže osjetljivi na okolinu. Specifičnije, za mlade više razine osjetljivosti na okolinu, negativna povezanost percipiranog roditeljskog prihvaćanja i psihičke uznemirenosti te pozitivne povezanosti percipiranog roditeljskog odbacivanja, odnosno percipirane roditeljske kontrole i psihičke uznemirenosti, bit će u prosjeku značajno više nego za mlade niže razine osjetljivosti na okolinu.

METODA

Sudionici

U istraživanju je sudjelovalo 350 sudionika. Iz daljnjih obrada isključeni su oni koji nisu udovoljavali postavljenim kriterijima da imaju između 19 i 30 godina te da žive zajedno s jednim ili oba roditelja. Također, iz obrada su isključene tri osobe koje nisu navele svoj rod. Konačni uzorak činila su 323 sudionika, 225 žena (69.7%) i 98 muškaraca (30.3%), u dobi između 19 i 30 godina ($M = 23$, $SD = 2.53$). Završenu srednju školu imalo je 46.7% sudionika, preddiplomski studij 35.9% sudionika, diplomski studij 15.8% sudionika, a neki oblik poslijediplomskog obrazovanja 1.5% sudionika. Većina sudionika bili su studenti koji ne rade ili povremeno rade preko studentskog ugovora (67.2%), zatim stalno zaposlene osobe (18.3%), povremeno zaposlene osobe (7.4%) te nezaposlene osobe (7.1%). Većina sudionika (53.9%) je socioekonomski status svog kućanstva procijenila prosječnim, 34% sudionika iznadprosječnim ili znatno iznadprosječnim, a 12% sudionika ispodprosječnim ili znatno ispodprosječnim. Nadalje, 52.3% sudionika bili su samci, 0.3% rastavljeni, 45.5% u vezi, 1.5% u braku te 0.3% u izvanbračnoj zajednici. Mali broj sudionika (2.2%) ima djecu. Kao način na koji financiraju životne troškove 19.2% sudionika navodi da ih potpuno financiraju roditelji, 60.4% da im dijelom financijski pomažu roditelji, a da se dijelom financiraju sami, dok se njih 20.4% financira samostalno ili troškove pokriva s partnerom/icom.

Mjerni instrumenti

U provedbi istraživanja korišteni su *Upitnik općih karakteristika*, *Ljestvica osjetljivosti na okolinu za odrasle*, *Skala percepcije roditeljskog ponašanja* i *Upitnik za ispitivanje općih psihopatoloških teškoća CORE-OM*.

Upitnik općih karakteristika konstruiran je za potrebe ovog istraživanja te je sadržavao pitanja o rodu, dobi, završenom stupnju obrazovanja, trenutnom radnom statusu, partnerskom statusu, vlastitom roditeljskom statusu, suživotu s roditeljima, socioekonomskom statusu kućanstva u kojem žive te načinu financiranja životnih troškova (uzdržavaju li se sami, uzdržavaju li ih roditelji ili oboje). Varijabla partnerski status naknadno je dihotomizirana tako da su odgovori „u vezi“, „u braku“ i „u izvanbračnoj zajednici“ objedinjeni u jedinstvenu kategoriju koja je označavala

postojanje partnerskog odnosa, a odgovori „sam/a“, „rastavljen/a“, „udovac/ica“ u kategoriju koja se odnosila na nepostojanje partnerskog odnosa.

Ljestvica osjetljivosti na okolinu za odrasle (engl. *Brief Highly Sensitive Person Scale*; HSP-12; Pluess i sur., 2023; Plišić, 2023) mjera je samoprocijenjene osjetljivosti na okolinu odraslih osoba, a predstavlja skraćenu verziju Ljestvice za procjenu visoke osjetljivosti (engl. *Highly Sensitive Person Scale*, Aron i Aron, 1997) originalno sastavljene od 27 čestica. Na hrvatski jezik prevela ju je i prilagodila Plišić (2023), a njena je validacija trenutno u tijeku. Ljestvicu čini 12 tvrdnji grupiranih u tri podljestvice: *estetsku osjetljivost* (četiri tvrdnje, npr. „Dirnu li Vas duboko umjetnička djela i glazba?“), *nizak osjetni prag* (tri tvrdnje, npr. „Izbjegavate li nasilne filmove i TV emisije?“) i *pobudljivost* (pet tvrdnji, npr. „Je li Vam nelagodno kada Vam se puno toga događa odjednom?“). Sudionici svoje procjene o tome koliko ih dobro pojedina tvrdnja opisuje daju na skali od 1 („uopće ne“) do 7 („izrazito“). Ukupni rezultat na Ljestvici izražava se kao aritmetička sredina odgovora na svih 12 čestica te predstavlja mjeru opće osjetljivosti na okolinu. Rezultati na tri podljestvice računaju se kao aritmetička sredina odgovora na njima pripadajućim česticama. I za ukupni rezultat, i za rezultate na podljestvicama vrijedi da viši rezultat odražava veću osjetljivost. Pouzdanost tipa unutarnje konzistencije za cijelu ljestvicu koju su Pluess i sur. (2023) dobili primjenom HSP-12 na općem uzorku odraslih u Ujedinjenom Kraljevstvu iznosila je $\alpha=.78$. Vrlo slična razina unutarnje konzistencije čitave Ljestvice HSP-12 ($\alpha=.76$) dobivena je i u uzorku mladih odraslih iz Hrvatske (Đula, 2023). Na našem uzorku, pouzdanost tipa unutarnje konzistencije za cijelu ljestvicu iznosila je sličnih $\alpha=.77$.

Skala percepcije roditeljskog ponašanja (SPRP; Macuka, 2007) ispituje percepcije ponašanja roditelja na dimenzijama emocionalnosti i kontrole. Sadrži 25 tvrdnji podijeljenih u tri subskale: *prihvatanje* (sedam tvrdnji, npr. „Pružaju mi sigurnost“) i *odbacivanje* (osam tvrdnji, npr. „Imam osjećaj kao da me ne primjećuju“) koje ispituju dimenziju emocionalnosti, odnosno emocije koje roditelji pokazuju u interakciji s djetetom te *kontrola* (deset tvrdnji, npr. „Kada pogriješim kažnjava me šutnjom“) koja ispituje dimenziju kontrole, odnosno roditeljska ponašanja usmjerena k modifikaciji djetetovih doživljavanja i ponašanja. U provjerama valjanosti pokazalo se da ova subskala zapravo predstavlja *psihološku kontrolu* (Macuka, 2007). Svoje procjene, odvojeno za majku i oca, sudionici daju na ljestvici od tri stupnja (1 – netočno, 2 – djelomično točno,

3 – potpuno točno). Ukupni rezultat za svaku subskalu dobiva se zbrajanjem odgovora na njoj pripadajućim tvrdnjama, a viši rezultat znači višu razinu percipiranog majčinog/očevog prihvaćanja, odbacivanja i kontrole. Skala je zadovoljavajuće pouzdanosti te sadržajne, konstruktne i konkurentne valjanosti (Macuka, 2007). Iako je originalno namijenjena za primjenu na osobama između 10 i 18 godina starosti, u ovom je istraživanju skala SPRP primijenjena na mladima u dobi od 19 do 30 godina uz sadržajnu prilagodbu tri čestice. Kako ne postoje hrvatske verzije instrumenata koje ispituju odnos *odrasle* djece i njihovih roditelja, u svrhu što uspješnijeg ispitivanja ovog odnosa, odabrali smo SPRP skalu jer smo procijenili da njene tvrdnje sadržajno dobro opisuju ponašanja roditelja u odnosu s mlađom, ali i sa starijom (odraslom) djecom. Tvrdnje koje smo pritom prilagodili da budu dobno prikladne našem uzorku su 12. tvrdnja („Ohrabruje me da uspijem u drugim aktivnostima izvan škole“) koja je izmijenjena u oblik „Ohrabruje me da uspijem u aktivnostima koje su mi važne (npr. na fakultetu, na poslu, u sportu ili hobiju kojim se bavim)“; 22. tvrdnja („Rijetko me poljubi“) koja je, s obzirom da ljubav prema odrasloj djeci roditelji češće iskazuju zagrljajem nego poljupcima, preoblikovana u „Rijetko me poljubi ili zagrlji“ te 25. tvrdnja („Uspoređuje me s drugom djecom“) koja je izmijenjena u „Uspoređuje me s drugim osobama moje dobi“. S obzirom na visoke korelacije između percipiranog roditeljskog ponašanja majki i očeva u našem istraživanju (korelacija procjena majčinog i očevog prihvaćanja iznosila je $r=.75$, odbacivanja $r=.73$, a kontrole $r=.50$), posebno prikupljene procjene prihvaćanja, odbacivanja i kontrole za majku i oca u obradi podataka su spojene u združenu procjenu roditeljskog prihvaćanja, odbacivanja i kontrole. Jedinствене procjene roditeljskog ponašanja dobivene su zbrajanjem procjena majčinog i očevog ponašanja za pojedinu subskalu, pri čemu smo ukupni rezultat na svakoj subskali izrazili kao ukupni prosječni rezultat, tj. zbrojene procjene za majku i oca podijelili smo s ukupnim brojem datih procjena za tu subskalu. Ovime se omogućila međusobna usporedba rezultata na subskalama koje imaju različit broj čestica. Kod sudionika koji žive samo s jedinim roditeljem, ukupni rezultati na združenim procjenama roditeljskog ponašanja izračunati su kao aritmetička sredina procjena za roditelja s kojim sudionik živi. U validacijskom istraživanju dobivene su zadovoljavajuće vrijednosti koeficijenata unutarnje konzistencije za odbacivanje od strane oca ($\alpha=.93$) i majke ($\alpha=.95$), prihvaćanje od strane oca ($\alpha=.71$) i majke ($\alpha=.74$) te kontrolu od strane oca ($\alpha=.75$) i majke ($\alpha=.76$) (Macuka,

2007). U našem istraživanju također se dobivaju zadovoljavajuće mjere unutarnje konzistencije koje za odbacivanje od strane oca i majke iznose $\alpha=.83$, odnosno $\alpha=.82$, za prihvaćanje od strane oca i majke $\alpha=.83$, odnosno $\alpha=.86$ te za kontrolu od strane oca i majke $\alpha=.83$, odnosno $\alpha=.84$.

Upitnik za ispitivanje općih psihopatoloških teškoća CORE-OM (engl. *Clinical Outcomes in Routine Evaluation – Outcome Measure*; Evans, i sur., 2000; Jokić-Begić i sur., 2014) predstavlja panteorijsku i pandijagnostičku mjeru opće psihičke uznemirenosti. Sadrži 34 čestice koje čine četiri dimenzije: *subjektivnu dobrobit* (četiri čestice, npr. „Osjećala sam da su me problemi preplavili“), *probleme/simptome* (dvanaest čestica, npr. „Uznemiravale su me neželjene misli i osjećaji“), *svakodnevno funkcioniranje* (dvanaest čestica, npr. „Mogla sam se nositi s poteškoćama“) te *rizična ponašanja* (šest čestica, npr. „Padalo mi je na pamet da se ozlijedim“). Zadatak sudionika je da na ljestvici od 0 („nikada“) do 4 („gotovo uvijek“), označe odgovor koji najbolje opisuje koliko često su se u posljednjih dva tjedna osjećali na opisani način. Ukupni rezultat računa se kao aritmetička sredina odgovora na svim česticama, a rezultati na pojedinim dimenzijama te rezultat na nerizičnim česticama (sve osim čestica iz dimenzije rizična ponašanja) kao aritmetička sredina odgovora na njima pripadajućim česticama uz prethodno obrnuto bodovanje osam tvrdnji pozitivnog sadržaja. Viši ukupni rezultat i rezultati na pojedinim dimenzijama ukazuju na veću izraženost psihičkih smetnji. Na hrvatskom uzorku utvrđeno je kako ukupni prosječni rezultat veći od 1.38 kod muškaraca i žena ukazuje na prisutnost klinički značajnih psihičkih smetnji (Jokić-Begić i sur., 2014). Potvrđena je i četverofaktorska struktura s generalnim faktorom te su utvrđene zadovoljavajuće procjene unutarnje konzistencije ($\alpha=.93$ za nekliničku i $\alpha=.86$ za kliničku skupinu), test-retest pouzdanosti i valjanosti koje opravdavaju njegovu primjenu u kliničkoj i istraživačkoj praksi (Jokić-Begić i sur., 2014). Na našem uzorku dobivena je visoka pouzdanost tipa unutarnje konzistencije za cijeli upitnik u iznosu od $\alpha=.95$.

Postupak

Istraživanje je provedeno između rujna i prosinca 2023. godine *online* metodom putem platforme Google obrasci. Upitnik je distribuiran putem Facebook grupa koje okupljaju populaciju mladih odraslih kao što su grupe studentskih domova, studentskih klubova, određenih fakulteta, smjerova i godina. Razlog dijeljenja upitnika i u grupe

studentskih domova je taj što one okupljaju i velik broj mladih koji ne stanuju u studentskom domu, već su u ove grupe učlanjeni kako bi pratili društvene događaje za mlade, ponude studentskih poslova i sl., koji se u njima često objavljuju. Da bi se privukao što veći broj sudionika, objave su uz temu i uvjete sudjelovanja u istraživanju sadržavale prikladni vizual te kratku motivacijsku poruku (Prilog A). Poveznica na anketu podijeljena je i s poznicima uz zamolbu da ju prosljede dalje kako bi se metodom snježne grude prikupio što veći broj sudionika. Na početku upitnika nalazila se uputa sa svrhom i uvjetima sudjelovanja u istraživanju (Prilog B). Potonji su uključivali to da imaju između 19 i 30 godina, da žive u Republici Hrvatskoj te da žive u istom kućanstvu s jednim ili oba roditelja. Na početku svakog pojedinog upitnika navedene su upute za njegovo ispunjavanje. S obzirom da je istraživanje od sudionika zahtijevalo promišljanje o vlastitim doživljajima i ponašanjima, zbog čega su mogli osvijestiti potencijalno veću prisutnost teškoća nego inače, u završnoj poruci navedeni su kontakti putem kojih mogu ostvariti besplatnu psihološku podršku.

REZULTATI

Podaci su obrađeni u računalnom programu IBM SPSS Statistics, verzija 21.0 uz PROCESS v4.2 by Andrew F. Hayes nadogradnju. Prije odabira analiza kojima će se odgovoriti na postavljene istraživačke probleme provedena je deskriptivna analiza podataka te testiranje normaliteta distribucija ispitivanih varijabli (Tablica 1).

Kolmogorov-Smirnovljevi testovi pokazali su da se distribucije svih varijabli, osim varijable osjetljivosti na okolinu, značajno razlikuju od normalne. Ipak, s obzirom da je ovaj test na velikim uzorcima sklon i manja odstupanja od normalne distribucije proglasiti značajnima (Field, 2009), za donošenje konačnog zaključka o njihovom normalitetu proučili smo njihove histograme (Prilog C) te indekse asimetričnosti i spljoštenosti (Tablica 1). Vizualnom inspekcijom histograma uočava se pozitivno asimetrična distribucija rezultata na upitniku CORE-OM, no to odstupanje nije ekstremno te je očekivano s obzirom da je istraživanje provedeno na nekliničkom uzorku u kojem zastupljenost psihopatoloških teškoća nije visoka. Za percipirano roditeljsko ponašanje dobivena je pozitivno asimetrična raspodjela rezultata na subskalama odbacivanja i kontrole te negativno asimetrična raspodjela na subskali prihvaćanja. Ovo je u skladu s

nalazima o relativno visokim procjenama prihvaćanja te niskim procjenama odbacivanja i kontrole koji se utvrđuju u istraživanjima roditeljskog ponašanja (García-Mendoza i sur., 2019). Naposljetku, prema Klineovom (2005) standardu, za distribucije čiji se indeksi asimetričnosti nalaze u rasponu od ± 3 , a indeksi spljoštenosti u rasponu od ± 10 može se smatrati da ne odstupaju ekstremno od normalne. Iz Tablice 1 vidljivo je da svi indeksi asimetričnosti i spljoštenosti udovoljavaju spomenutom standardu. S obzirom na veličinu uzorka, činjenicu da su dobivene distribucije rezultata na varijablama očekivane u populaciji i da udovoljavaju kriterijima vezanim uz indekse asimetričnosti i spljoštenosti, u daljnjoj obradi podataka odlučili smo se koristiti statistički snažnije, parametrijske metode.

Tablica 1

Deskriptivni statistički pokazatelji i rezultati testiranja normaliteta distribucija mjerenih varijabli (N=323)

	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>Teorijski raspon</i>	<i>Min</i>	<i>Max</i>	<i>K-S</i>	<i>Asimetričnost</i>	<i>Spljoštenost</i>
Osjetljivost na okolinu	4.61	0.86	1-7	2.42	6.75	0.73	-0.09	-0.25
Roditeljsko prihvaćanje	2.39	0.45	1-3	1	3	1.88**	-0.71	-0.19
Roditeljsko odbacivanje	1.37	0.37	1-3	1	2.88	3.25***	1.33	1.58
Roditeljska kontrola	1.41	0.37	1-3	1	2.90	2.85***	1.41	2.03
CORE-OM	1.04	0.64	0-4	0	3.41	1.74**	0.97	0.82

*Legenda: M – aritmetička sredina; SD – standardna devijacija; Min – najniži postignuti rezultat; Max – najviši postignuti rezultat; K-S – Kolmogorov-Smirnovljev test normaliteta distribucije; Asimetričnost – indeks asimetričnosti; Spljoštenost – indeks spljoštenosti; **p<.01, ***p<.001*

Kako bi se ispitale moguće rodne razlike u ispitivanim varijablama provedeni su t-testovi za velike nezavisne uzorke (Tablica 2). Rezultati pokazuju da ne postoji statistički značajna razlika u psihičkoj uznemirenosti, kao ni percipiranom roditeljskom prihvaćanju, odbacivanju i kontroli između muških i ženskih sudionika te da se muškarci i žene statistički značajno razlikuju jedino s obzirom na rezultate na Ljestvici osjetljivosti na okolinu, gdje žene izvještavaju o statistički značajno višoj razini osjetljivosti. Veličina pronađene rodne razlike je relativno mala.

Tablica 2

Rezultati testiranja značajnosti razlika između muškaraca ($N=98$) i žena ($N=223$) u mjerenim varijablama

	Rod	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>t</i>	<i>df</i>	<i>d</i>
Osjetljivost na okolinu	M	98	4.13	0.82	-7.094***	321	.22
	Ž	225	4.81	0.79			
Roditeljsko prihvaćanje	M	98	2.42	0.42	0.763	321	
	Ž	225	2.38	0.47			
Roditeljsko odbacivanje	M	98	1.34	0.31	-1.071	321	
	Ž	225	1.38	0.39			
Roditeljska kontrola	M	98	1.41	0.34	0.188	321	
	Ž	225	1.40	0.38			
CORE-OM	M	98	0.95	0.52	-1.914	239,88	
	Ž	225	1.08	0.69			

Legenda: *N* – broj sudionika; *M* – aritmetička sredina; *SD* – standardna devijacija; *t* – vrijednost t-testa; *df* – stupnjevi slobode; *d* – veličina učinka (Cohenov *d*); *** $p < .001$

S ciljem odgovaranja na postavljene probleme istraživanja proveli smo tri hijerarhijske regresijske analize u četiri koraka, s rezultatima na upitniku CORE-OM kao kriterijskom varijablom. Iste analize smo inicijalno proveli i zasebno na muškim i ženskim sudionicima, no kako su dobiveni rezultati pokazivali isti trend, u radu smo odlučili prikazati samo one dobivene na cijelom uzorku. Prva tri koraka provedenih hijerarhijskih regresijskih analiza bila su identična u sve tri analize: u prvom koraku uvrštene su kontrolne varijable rod, dob, socioekonomski status i partnerski status. U drugom koraku uvedena je prediktorska varijabla osjetljivosti na okolinu kao stabilna karakteristika pojedinca, a u trećem koraku tri prediktorske varijable percipiranog roditeljskog ponašanja – roditeljsko prihvaćanje, odbacivanje i kontrola koje predstavljaju faktore okoline. Razlika provedenih analiza je u njihovim četvrtim koracima kojima se ispitivao moderatorski efekt osjetljivosti na okolinu. Naime, u posljednjem koraku prve analize uvrštena je interakcija osjetljivosti na okolinu i roditeljskog prihvaćanja, kod druge analize interakcija osjetljivosti na okolinu i roditeljskog odbacivanja, a treće analize interakcija osjetljivosti na okolinu i roditeljske kontrole. Ispitivanje interakcijskog doprinosa osjetljivosti na okolinu i pojedine varijable roditeljskog ponašanja u zasebnim analizama, umjesto uvrštavanja triju interakcijskih varijabli u posljednjem koraku iste analize, učinjeno je kako bi se izbjegao problem multikolinearnosti i postigla što veća interpretabilnost dobivenih beta koeficijenata.

Također, inicijalno provedene analize sadržavale su i peti korak u kojem su ispitane potencijalne trostruke interakcije roda, osjetljivosti na okolinu i pojedine varijable roditeljskog ponašanja, no kako one nisu statistički značajno doprinijele objašnjenju varijance kriterija uklonjene su iz konačne analize.

Prije provedbe hijerarhijskih regresijskih analiza izračunate su bivarijatne korelacije među svim varijablama (Prilog D). Pokazalo se da rezultati na upitniku CORE-OM statistički značajno koreliraju sa svim varijablama osim roda i dobi. Konkretno, intenzivnija psihička uznemirenost povezana je s partnerskim statusom samca, nižim socioekonomskim statusom, nižom razinom roditeljskog prihvaćanja te višim razinama roditeljskog odbacivanja, kontrole i osjetljivosti na okolinu. Povezanost psihičke uznemirenosti sa socioekonomskim statusom i partnerskim statusom je male veličine, a s osjetljivosti na okolinu te roditeljskim prihvaćanjem, odbacivanjem i kontrolom srednje veličine. Interkorelacije među kontrolnim varijablama i prediktorima većinom su statistički neznačajne ili niske, izuzev korelacije roda i osjetljivosti na okolinu koja je srednje veličine i visokih korelacija među trima varijablama roditeljskog ponašanja koje se kreću u rasponu od .52 do .78, pri čemu je najveća dobivena povezanost ona negativna između roditeljskog prihvaćanja i odbacivanja.

S ciljem smanjenja multikolinearnosti, prije provedbe hijerarhijskih regresijskih analiza, prediktorske varijable smo centralizirali umanjivši individualne rezultate za aritmetičku sredinu pojedine varijable. Tri varijable interakcije potom smo formirali kao umnoške pojedinih centraliziranih varijabli. Problem multikolinearnosti detaljnije je ispitan izračunom faktora inflacije varijance (VIF) čija vrijednost veća od 5 ukazuje na potencijalnu prisutnost ovog problema (Field, 2009). S obzirom da najveća dobivena VIF vrijednost za korištene prediktorske varijable iznosi 3, razinu multikolinearnosti među njima možemo smatrati prihvatljivom. Provjereni su i ostali kriteriji za korektno provođenje željenih analiza. Normalnost distribucije standardiziranih rezidualnih rezultata za kriterij psihičke uznemirenosti provjerena je vizualnom analizom histograma i P-P dijagrama gdje su uočena zanemariva odstupanja od normalne raspodjele. Nadalje, homoscedasticitet rezidualnih rezultata i linearna povezanost s predviđenim vrijednostima potvrđeni su vizualnom analizom dijagrama raspršenja standardiziranih rezidualnih

rezultata za standardizirane predviđene vrijednosti u kriteriju gdje su uočeni tek nešto manji varijabiliteti na nižim u odnosu na srednje i više razine kriterija.

Rezultati provedenih hijerarhijskih regresijskih analiza za kriterij opće psihičke uznemirenosti nalaze se u Tablici 3. U prvom koraku analiza, kontrolnim varijablama je objašnjeno statistički značajnih 7% varijance kriterija. Statistički značajni prediktori su socioekonomski i partnerski status pri čemu osobe iz kućanstva nižeg socioekonomskog statusa i osobe koje nisu u partnerskom odnosu izvještavaju o višoj psihičkoj uznemirenosti. Uvođenjem varijable osjetljivosti na okolinu u drugom koraku objašnjeno je dodatnih, statistički značajnih 13% varijance opće psihičke uznemirenosti. Ova varijabla je statistički značajan prediktor kriterija pri čemu osobe osjetljivije na okolinu doživljavaju višu psihičku uznemirenost. U trećem koraku, varijablama percipiranog roditeljskog ponašanja, dodatno je objašnjeno statistički značajnih 17% varijance kriterija. Pritom, značajni samostalni doprinos imaju roditeljsko prihvaćanje i roditeljska kontrola, ali ne i roditeljsko odbacivanje. Osobe koje percipiraju niže roditeljsko prihvaćanje i višu kontrolu doživljavaju intenzivniju psihičku uznemirenost. U ovom koraku socioekonomski status prestaje biti statistički značajan prediktor što može ukazivati da se utjecaj socioekonomskog statusa kućanstva na izraženost psihičkih smetnji ostvaruje posredstvom ponašanja koja roditelji iskazuju u odnosu s djecom. Postotak varijance objašnjene ovim prediktorskim modelom iznosi 37%, a statistički značajni prediktori psihičke uznemirenosti su partnerski status, osjetljivost na okolinu, roditeljsko prihvaćanje i roditeljska kontrola. Osobe koje nisu u partnerskom odnosu, koje su više osjetljive na okolinu te koje percipiraju niže razine roditeljskog prihvaćanja i više razine roditeljske kontrole doživljavaju intenzivniju psihičku uznemirenost.

U četvrtim koracima provjerene su hipoteze o moderatorskom efektu osjetljivosti na okolinu. Uvođenje njene interakcije s roditeljskim prihvaćanjem u četvrtom koraku prve analize, kao i uvođenje njene interakcije s roditeljskim odbacivanjem u četvrtom koraku druge analize, nije značajno povećalo postotak objašnjene varijance kriterija. Ove dvije varijable interakcije nisu statistički značajni prediktori pa zaključujemo da osjetljivost na okolinu ne moderira povezanost roditeljskog prihvaćanja i psihičke uznemirenosti, kao ni roditeljskog odbacivanja i psihičke uznemirenosti. S druge strane, interakcija osjetljivosti na okolinu i roditeljske kontrole u četvrtom koraku treće

provedene analize dodatno je objasnila malih, ali statistički značajnih 2% varijance kriterija. Prediktivna značajnost ove interakcije potvrđuje postojanje moderatorskog efekta, odnosno pokazuje da se efekt roditeljske kontrole na stupanj psihičke uznemirenosti mladih razlikuje ovisno o razini njihove osjetljivosti na okolinu. Ovim je prediktorskim modelom treće provedene hijerarhijske analize objašnjeno ukupno 39% varijance opće psihičke uznemirenosti.

Tablica 3

Rezultati hijerarhijskih regresijskih analiza za kriterij opće psihičke uznemirenosti mjerene upitnikom CORE-OM (N=323)

	1. korak	2. korak	3. korak	4a. korak	4b. korak	4c. korak
Prediktori	β	β	β	β	β	β
Rod	.07	-.08	-.05	-.05	-.06	-.06
Dob	-.05	-.06	-.06	-.07	-.07	-.08
SES kućanstva	-.19***	-.16**	-.08	-.08	-.09	-.10
Partnerski status	-.14**	-.12**	-.13**	-.12**	-.12**	-.13**
Osjetljivost na okolinu		.39***	.32***	.32***	.32***	.33***
Roditeljsko prihvaćanje			-.21**	-.21**	-.22**	-.24***
Roditeljsko odbacivanje			.08	.08	.06	.05
Roditeljska kontrola			.21***	.21***	.21***	.19***
Osjetljivost na okolinu x Roditeljsko prihvaćanje				-.03		
Osjetljivost na okolinu x Roditeljsko odbacivanje					.06	
Osjetljivost na okolinu x Roditeljska kontrola						.14**
R^2	.07	.20	.37	.37	.37	.39
F	5.8***	15.6***	23.1***	20.5***	20.7***	22.1***
ΔR^2		.13	.17	.00	.00	.02
$F_{\Delta R^2}$		51.1***	28.6***	.43	1.6	9.3**

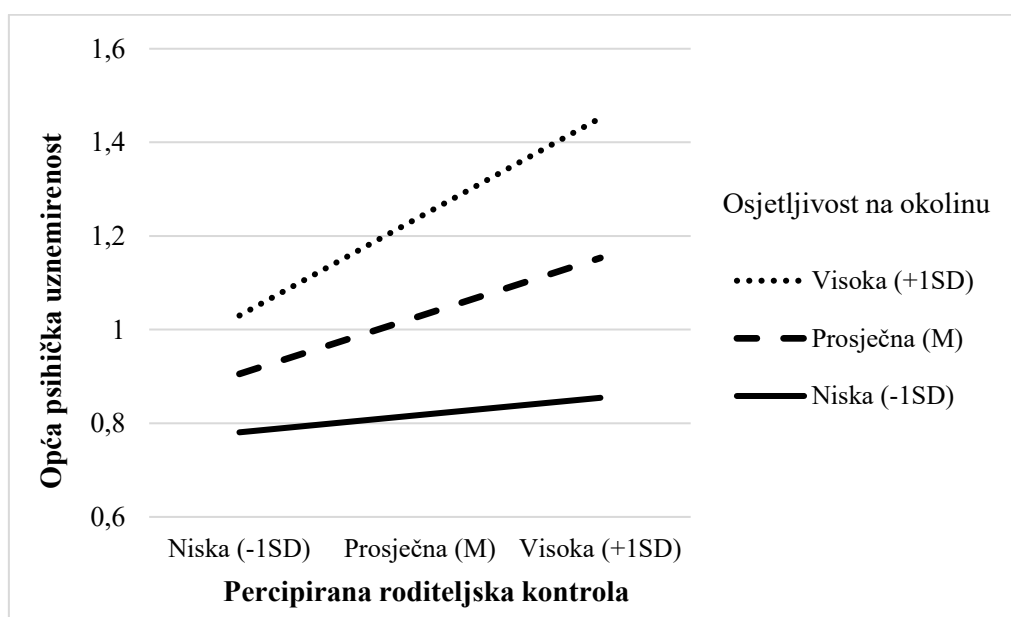
Legenda: β – standardizirani koeficijent multiple regresije, R^2 - koeficijent multiple determinacije, F – vrijednost F-omjera, ΔR^2 - promjena vrijednosti koeficijenta multiple determinacije, $F_{\Delta R^2}$ - vrijednost F-omjera za promjenu koeficijenta multiple determinacije, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$

Napomena: Rod je kodiran tako da vrijednost 0 označava muškarce, a vrijednost 1 žene. Partnerski status je kodiran tako da vrijednost 0 označava osobe koje nisu u partnerskom odnosu, a vrijednost 1 osobe u partnerskom odnosu. SES je kodiran tako da vrijednost 0 označava SES znatno niži od prosjeka, vrijednost 1 SES nešto niži od prosjeka, vrijednost 2 prosječan SES, vrijednost 3 SES nešto viši od prosjeka, a vrijednost 4 SES koji je znatno viši od prosjeka

U svrhu razumijevanja dobivenih nalaza interakciju smo grafički prikazali (Slika 1) te smo proveli analizu jednostavnih nagiba. Analizirani su jednostavni efekti prediktora na kriterij pri niskoj (-1SD), prosječnoj (M) i visokoj razini moderatora (+1SD) (Hayes, 2013). Statistički značajna pozitivna povezanost percipirane roditeljske kontrole i psihičke uznemirenosti utvrđena je za visoko osjetljive ($b=.58$; $t(313)=4.86$; $p<.001$) i prosječno osjetljive mlade ($b=.33$; $t(313)=3.51$; $p<.001$), dok kod nisko osjetljivih mladih percipirana roditeljska kontrola nije statistički značajan prediktor njihove psihičke uznemirenosti ($b=0.1$; $t(313)=0.78$; $p=.44$). Na temelju Slike 1 i vrijednosti regresijskih koeficijenata možemo zaključiti da psihička uznemirenost mladih visoko osjetljivih na okolinu više raste s povećanjem percipirane roditeljske kontrole nego što je to slučaj kod prosječno osjetljivih mladih. S druge strane, porast u percipiranoj roditeljskoj kontroli nije povezan s razinom psihičke uznemirenosti mladih nisko osjetljivih na okolinu.

Slika 2

Moderatorski utjecaj osjetljivosti na okolinu na povezanost između percipirane roditeljske kontrole i opće psihičke uznemirenosti (N=323)

RASPRAVA

Provedenim istraživanjem željeli smo ispitati doprinos osjetljivosti na okolinu te percipiranog roditeljskog ponašanja u objašnjenju psihičke uznemirenosti odraslih u nastajanju koji žive zajedno s roditeljima. Dodatno, željeli smo ispitati moderatorsku

ulogu osjetljivosti na okolinu u odnosu između percipiranog roditeljskog ponašanja i psihičke uznemirenosti mladih.

Prije prikaza glavnih nalaza provedenog istraživanja, koji su od interesa za postavljene istraživačke probleme, valja spomenuti i dobiveni nalaz da je partnerski status statistički značajan prediktor psihičke uznemirenosti odraslih u nastajanju. Pritom, mladi koji nisu u partnerskom odnosu doživljavaju višu razinu psihičke uznemirenosti. U nekolicini dosadašnjih istraživanja dobiveni su slični nalazi. Primjerice, u istraživanju Beckmeyera i Cromwella (2018) dobiveno je da mladi koji su samci, u odnosu na mlade koji su u partnerskom odnosu, imaju više simptoma depresivnosti i usamljenosti te niži osjećaj subjektivne dobrobiti.

Nadalje, rezultati su potvrdili našu hipotezu da će osjetljivost na okolinu biti značajan pozitivan prediktor psihičke uznemirenosti odraslih u nastajanju. Navedeno je u skladu s istraživanjima u kojima je visoka osjetljivost na okolinu dovedena u vezu s rizikom od razvoja psihičkih teškoća (Greven i sur., 2019). Moguće objašnjenje povezanosti opće psihičke uznemirenosti s visokom osjetljivošću na okolinu ponudili su Wyller i sur. (2018). U svom modelu, ovi autori pretpostavljaju da psihička uznemirenost nije uzrokovana samom osjetljivošću na okolinu, već je rezultat neprilagođenih misaonih sadržaja i procesa (ruminacija, supresija) koji nastaju kao reakcija na okolinske podražaje i neugodne emocije koje oni izazivaju. Naime, kod visoko osjetljivih pojedinaca, osjetna i/ili emocionalna iskustva, zbog visokog intenziteta kojim se doživljavaju, aktiviraju neprilagođene misaone sadržaje i procese koji povratno pojačavaju i održavaju negativnu emocionalnost te djeluju na osjetnu osjetljivost, stvarajući dva začarana kruga – krug odgovoran za emocionalnu uznemirenost (npr. depresiju i anksioznost) te krug odgovoran za somatske simptome (npr. kronična bol), koji mogu imati daljnje negativne posljedice na ličnost i ponašanje osobe. U modelu je naglasak prebačen s vanjskih stresora na unutarnje kognitivne procese što omogućava objašnjenje psihičke uznemirenosti i kada osoba nije izložena podražajima iz okoline. U prilog postavkama ovog modela idu nalazi Brindle i sur. (2015) da su poteškoće u emocionalnoj regulaciji (npr. veća emocionalna supresija, manja upotreba ponovne kognitivne procjene) djelomični medijatori povezanosti osjetljivosti na okolinu i psihičke uznemirenosti. Autori modela smatraju da bi visoko osjetljive osobe suočene s intenzivnom psihološkom uznemirenošću mogle imati koristi od intervencija usmjerenih na disfunkcionalne kognitivne sadržaje i procese.

Nadalje, dobiveni nalazi potvrđuju očekivanja o važnoj ulozi koju roditelji i percipirano roditeljsko ponašanje imaju u mentalnom zdravlju mladih tijekom odraslosti u nastajanju. Percipiranim roditeljskim ponašanjem objašnjeno je statistički značajnih 17% varijance psihičke uznemirenosti mladih, povrh njihova roda, dobi, partnerskog i socioekonomskog statusa te osjetljivosti na okolinu. Sukladno Arnettovim (2000) razmatranjima, iako odnos s roditeljima u ovom razdoblju doživljava značajne promjene potaknute postupnim prelaskom mladih iz uloge zavisnih članova u svojim obiteljima k njenim samostalnim i neovisnim članovima, izgleda da roditelji nastavljaju imati važnu ulogu u njihovom razvoju i psihološkoj prilagodbi. U skladu s tim, van Wel i sur. (2002) pronalaze da kvalitetan odnos s roditeljima jednako doprinosi dobrobiti odraslih u nastajanju kao i postojanje kvalitetnog prijateljskog, odnosno partnerskog odnosa. Također, Fang i sur. (2023) u svom longitudinalnom istraživanju pronalaze da su, unatoč važnosti ranih roditeljskih postupaka u izgradnji temelja o kojima ovisi kasnija psihološka prilagodba, trenutna iskustva u odnosu s roditeljima ono što mlade u ovom izazovnom razdoblju nastavlja štiti ili pak čini rizičnima za razvoj problema mentalnog zdravlja. Njihov nalaz da trenutna percepcija pozitivnog roditeljstva ublažava i nadjačava učinak ranijih nepovoljnih iskustava na mentalno zdravlje ukazuje da bi se ono moglo unaprijediti intervencijama usmjerenima na unapređenje roditeljskih praksi.

Nadalje, pretpostavili smo da će sve tri varijable roditeljskog ponašanja biti statistički značajni prediktori psihičke uznemirenosti mladih, no navedeno smo potvrdili za roditeljsko prihvaćanje i kontrolu, ali ne i za roditeljsko odbacivanje. Prema očekivanjima, mladi koji u odnosu s roditeljima percipiraju nisko prihvaćanje, odnosno kojima roditelji pružaju manje ljubavi, podrške, brige i razumijevanja, izvještavaju o višoj psihičkoj uznemirenosti, odnosno o više depresivnih i anksioznih simptoma, tjelesnih problema, rizičnih ponašanja, lošijem socijalnom i općem funkcioniranju te nižoj subjektivnoj dobrobiti. Iste te teškoće, sukladno očekivanjima, u većoj mjeri doživljavaju i mladi koji roditelje percipiraju kao kontrolirajuće. U ovom istraživanju kontrola predstavlja psihološku kontrolu jer se odnosi na pokušaje promjene i kontrole doživljavanja i ponašanja mladih putem postupaka kao što su omalovažavanje osjećaja, izazivanje krivnje te korištenje prijetnji, ucjena i usporedbi s drugima (Macuka, 2007). Dosadašnja istraživanja također su ukazala na važnost roditeljskog minimaliziranja kontrole uz održavanje bliskosti i pružanje emocionalne podrške tijekom razdoblja

odraslosti u nastajanju. Primjerice, Gardner i Zimmer-Gembeck (2018) pronalaze da su pozitivnije roditeljske prakse, uključujući visoko prihvaćanje i nisku psihološku kontrolu, povezane s manje anksioznih i depresivnih simptoma mladih u dobi između 17 i 27 godina.

Specifično, roditeljsko prihvaćanje, odnosno pozitivan emocionalni odnos s roditeljima, dosad se pokazao povezan s manje psihopatoloških simptoma (Garcia Mendoza i sur., 2019), ali i s razvojem poželjnih psiholoških atributa poput višeg osjećaja subjektivne dobrobiti (Inguglia i sur., 2015), smisla života i pozitivnijih odnosa s drugima (Turner i sur., 2001). Još je u teoriji privrženosti (Bowlby, 1980) postojala ideja da djeca brižnih i dostupnih roditelja razvijaju pozitivna uvjerenja o drugima kao dostupnima i dobronamjernima te o sebi kao osobi vrijednoj ljubavi i dobrog tretmana. Drugi istraživači (Pekrun, 1990; prema Turner i sur., 2001) pronalaze da daljnja kvaliteta odnosa roditelj-dijete nastavlja doprinositi ovim uvjerenjima i tijekom rane odrasle dobi. Prema Turneru i sur. (2001), percepcija roditeljskog prihvaćanja može se shvatiti kao dio radnog modela o sebi i drugima koji vodi pojedinčeva očekivanja te utječe na emocije, percepciju i interpretaciju socijalnih iskustava, imajući bitan utjecaj na psihološku prilagodbu i odnose s drugima. U odraslosti u nastajanju, tijekom koje se mladi suočavaju s mnogim izazovima i promjenama, roditeljsko prihvaćanje može biti posebno važno u zaštiti od psihičke uznemirenosti jer kod mladih stvara osjećaj sigurnosti, odnosno percepciju dostupnosti roditeljske podrške, što umanjuje percepciju stresnosti izazova s kojima su suočeni i omogućuje primjenu učinkovitijih strategija suočavanja s istima (Saldana i Forthun, 2020). Također, pozitivan emocionalni odnos s roditeljima odraslima u nastajanju služi kao model dobrih interpersonalnih vještina i zdravih odnosa s drugima (Turner i sur., 2001), čime može pridonijeti boljem funkcioniranju na socijalnom planu.

S obzirom da je ovo životno razdoblje gotovo sinonim za traženje i uspostavljanje autonomije, razumljivo je da je za dobru psihološku prilagodbu mladih, uz roditeljsko prihvaćanje, važna i podrška autonomiji i procesu individuacije. Psihološka kontrola, koja ignorira potonje, u ovom se razdoblju pokazala prediktivnom za niz nepovoljnih ishoda poput anksioznosti i depresivnosti (Inguglia i sur., 2015) te impulzivnosti i uključenosti u rizična ponašanja (Faherty i sur., 2019). Više je mogućih mehanizama putem kojih ona ostvaruje ovakav nepovoljan učinak. Primjerice, Costa i sur. (2014) pronalaze da nemogućnost zadovoljenja psiholoških potreba za autonomijom, povezanosti i

kompetentnosti posreduje između psihološke kontrole i internaliziranih problema mladih. Potom, ona šteti samopouzdanju, što pak dovodi do nižeg zadovoljstva životom (Faherty i sur., 2019). Također, ovakva kontrola pozitivno predviđa teškoće u regulaciji emocija (Manzeske i Stright, 2009) koje su rizičan faktor za razvoj psihopatologije.

Suprotno očekivanjima, roditeljsko odbacivanje nije statistički značajan prediktor psihičke uznemirenosti. Uzrok ovog neočekivanog nalaza vjerojatno leži u visokim međusobnim korelacijama triju varijabli roditeljskog ponašanja, prije svega prihvaćanja i odbacivanja. Zbog puno varijance koju ove varijable dijele, dijelovi varijance psihičke uznemirenosti koje objašnjava roditeljsko odbacivanje u velikoj se mjeri poklapa s dijelovima varijance koje objašnjava roditeljsko prihvaćanje, a nešto manje i s dijelovima koje objašnjava psihološka kontrola. U regresijskoj analizi ovakve visoke korelacije među prediktorima su problematične jer povećavaju standardnu pogrešku regresijskih koeficijenata te smanjuju vjerojatnost da će se prediktor pokazati statistički značajnim. Odnosno, može se dogoditi da se samo neki od njih pokažu statistički značajnima.

Posljednje pitanje koje smo ispitali je moderira li osjetljivost na okolinu odnos između percipiranog roditeljskog ponašanja i psihičke uznemirenosti mladih. U razmatranju potencijalnog moderatorskog efekta krenuli smo od opće pretpostavke da je visoka osjetljivost na okolinu povezana s jačim odgovorom na pozitivne i negativne okolinske utjecaje zbog čega smo očekivali da će povezanost triju varijabli percipiranog roditeljskog ponašanja i psihičke uznemirenosti biti veća za visoko, u odnosu na nisko osjetljive mlade. Statistički značajna interakcija s osjetljivosti na okolinu pronađena je za psihološku kontrolu, ali ne i za varijable percipiranog roditeljskog prihvaćanja i odbacivanja, čime je druga hipoteza samo djelomično potvrđena.

Sukladno istraživanjima koja su pronašla interakciju osjetljivosti na okolinu i kvalitete obiteljske okoline u predviđanju razvojnih ishoda odraslih (Booth i sur., 2015; Aron i sur., 2005), naše istraživanje pokazuje da je percepcija psihološke kontrole roditelja snažnije pozitivno povezana sa psihičkom uznemirenosti mladih što je osjetljivost na okolinu viša. Točnije, pozitivna povezanost psihološke kontrole i psihičke uznemirenosti najsnažnija je za visoko osjetljive mlade, potom za prosječno osjetljive, dok se kod nisko osjetljivih mladih ona nije pokazala statistički značajnom. Snažnija pogođenost mladih više osjetljivih na okolinu manipulativnim postupcima roditeljske

psihološke kontrole može se sagledati kroz prizmu njihove veće svijesti o okolini, dubljeg i složenijeg procesiranja informacija, lakoće pobudljivosti i preplavljenosti podražajima. Ovi mladi su skloni uočiti i manje znakove kritiziranja, uspoređivanja i sličnih kontrolirajućih ponašanja te posljedično emocionalno snažnije na njih reagirati.

Kao što je već spomenuto, izostanak značajnih dvostrukih interakcija osjetljivosti na okolinu i roditeljskog prihvaćanja te roditeljskog odbacivanja u predviđanju psihičke uznemirenosti nije bio očekivan. Ovaj nalaz, uz roditeljsko prihvaćanje i osjetljivost na okolinu kao statistički značajne prediktore, implicira da visoko roditeljsko prihvaćanje u jednakoj mjeri štiti sve mlade od razvoja simptoma psihičke uznemirenosti, neovisno o razini njihove osjetljivosti na okolinu te da je visoka osjetljivost na okolinu samostalan rizičan faktor za psihičku uznemirenost neovisno o roditeljskom prihvaćanju i odbacivanju. Izostanak dviju očekivanih značajnih interakcija moguć je iz više razloga. Prvi razlog je metodološke prirode i odnosi se na mogućnost da korelacijski nacrt ovog istraživanja nema dovoljnu statističku snagu za detektiranje svih interakcijskih efekata. Nekolicina je razloga potonjeg. Uz puno korištenih prediktora, a moguće nedostatnu veličinu uzorka i problem multikolinearnosti, problem mogu biti i tendencija prema asimetričnosti distribucija i smanjen varijabilitet rezultata na subskalama percipiranog roditeljskog ponašanja do kojih je došlo zbog toga što većina sudionika izvještava o iskustvu pozitivnog roditeljstva. Naime, većinu sudionika činile su žene, studenti(ce), osobe u ranim dvadesetim godinama iz obitelji prosječnog i visokog socioekonomskog statusa, zbog čega su mladi iz obitelji koje karakterizira visoka kvaliteta odnosa roditelji-dijete vjerojatno bili zastupljeniji nego što je slučaj u ciljnoj populaciji. Također, korištena Skala percepcije roditeljskog ponašanja u kojoj se procjene daju na ljestvici od tri stupnja vjerojatno ne omogućuje finije razlikovanje sudionika s obzirom na iskustvo roditeljstva, posebno u slučaju našeg manje heterogenog uzorka. Potom, kao i u drugim istraživanjima (Booth i sur., 2015), postoji korelacija osjetljivosti na okolinu i percepcije roditeljskog ponašanja, odnosno tendencija da osjetljiviji, u odnosu na manje osjetljive pojedince, izvještavaju o negativnijem roditeljskom ponašanju. Ovu pristranost bi ubuduće valjalo ukloniti korištenjem više različitih izvora podataka, kao i objektivnijih metoda njihova prikupljanja. Na kraju, neki su istraživači doveli u pitanje može li sama Ljestvica osjetljivosti na okolinu koja je sadržajem čestica dominantno usmjerena na osjetljivost osjetila, a manje na osjetljivost na socijalne, interpersonalne podražaje, obuhvatiti

dovoljnu varijancu osjetljivosti na socijalne situacije i odnose koja se prema teoriji pretpostavlja (Fischer i sur., 2022).

Ni neke druge studije nisu pronašle interakciju osjetljivosti na okolinu i obiteljske okoline u predviđanju psihičkih teškoća mladih. Primjerice, Liss i sur. (2005) nisu pronašli interakciju roditeljskog prihvaćanja i osjetljivosti na okolinu u predviđanju anksioznosti, već samo u predviđanju depresivnosti i to samo onda kada su osjetljivost tretirali kao kategorijalnu, a ne kontinuiranu varijablu. Kao što i ovi autori sugeriraju, konflikti nalazi dosadašnjih istraživanja interakcije osjetljivosti na okolinu i kvalitete okoline u predviđanju razvojnih ishoda dijelom se mogu sagledati kroz prizmu njihovih različitih metodologija. Primjerice, ranije su studije osjetljivost na okolinu tretirale kao dihotomnu (Aron i sur., 2005), a kasnije kao kontinuiranu varijablu (Lionetti i sur., 2019). Korištene su i različite kriterijske varijable, pri čemu su neke studije ispitivale specifične teškoće (anksioznost, depresivnost), a druge koristile kombinirane mjere psihičkih teškoća (negativni afekt, internalizirane i eksternalizirane teškoće). Naposljetku, postoje razlike i u tome kako različite studije definiraju *(ne)povoljnu obiteljsku okolinu*. Većina studija koja je pronašla interakcijski efekt obiteljsku je okolinu operacionalizirala šire nego što je slučaj u našem istraživanju. Primjerice, Scrimin i sur. (2018) nepovoljnu su okolinu operacionalizirali brojem stresnih obiteljskih događaja, poput bolesti, rastave i nepovoljnog roditeljskog ponašanja. Booth i sur. (2015) su koristili kompozitnu mjeru koja je uključivala roditeljska ponašanja, organiziranost kućanstva i postojanje ovisnosti u obitelji, a Lionetti i sur. (2019) su ispitivali roditeljske stilove. Osim što kompozitne mjere povećavaju varijabilitet rezultata potreban za detektiranje potencijalnog interakcijskog efekta, moguće je i da u slučaju nekih obiteljskih faktora tek njihov kumulativni ili interakcijski učinak snažnije predviđa veću psihičku uznemirenost mladih više, u odnosu na one niže osjetljivosti.

Na kraju, moguće je i da osjetljivost na okolinu uistinu ne moderira odnos roditeljskog prihvaćanja i odbacivanja te psihičke uznemirenosti mladih u hrvatskom društvu. Sagledamo li važnost koju obitelj općenito ima u zemljama južne Europe, a koja je ukorijenjena u faktorima poput visoke nezaposlenosti i nesigurnosti posla, nedovoljno socijalnih politika usmjerenih na mlade zbog čega su roditelji financijski odgovorni za svoju odraslu djecu te snažne katoličke tradicije koja potiče očuvanje bliskih obiteljskih veza (Crocetti i Meeus, 2014), možemo razumjeti zašto u ovom slučaju osjetljivost na

okolinu možda nema utjecaj koji se prema teoriji očekuje. Naime, moguće je da, neovisno o razini opće osjetljivosti na okolinu, svi mladi jednako profitiraju (u smislu boljeg mentalnog zdravlja) od pozitivnog emocionalnog odnosa s roditeljima, ne samo jer im omogućuje da burnu tranziciju u odraslost iskuse u sigurnom obiteljskom okruženju, već i zato što su kroz postojanje i održavanje takvog odnosa usklađeni s očekivanjima kulture u kojoj žive.

Ograničenja istraživanja

Provedeno istraživanje nije bez ograničenja. Prvo, podaci su prikupljeni *online* upitnikom što je rezultiralo prigodnim uzorkom koji ograničava mogućnost generalizacije dobivenih nalaza. Uzorak su većinski činile žene, mlađi odrasli u nastajanju, studenti te osobe srednjeg i visokog socioekonomskog statusa pa je upitno u kojoj mjeri dobiveni nalazi vrijede i za pojedince van ovih kategorija. Osim prigodnog uzorka, uz *online* metodu prikupljanja podataka veže se i problem nemogućnosti pojašnjenja potencijalnih nejasnoća u uputama i česticama te nemogućnost kontrole uvjeta u kojima sudionici ispunjavaju upitnik, što se može nepovoljno odraziti na pouzdanost i valjanost prikupljenih podataka.

Nadalje, korišteni korelacijski nacrt onemogućava donošenje sigurnih zaključaka o uzročno-posljedičnim vezama. Longitudinalni nacrti istraživanja, koji bi u više navrata ispitivali roditeljsko ponašanje i psihičku uznemirenost, mogli bi ponuditi informativnije podatke o promjenama u psihičkoj uznemirenosti s obzirom na percipirano roditeljsko ponašanje, kao i o moderatorskim učincima osjetljivosti na okolinu u tim promjenama. Također, podaci su prikupljeni u jednoj vremenskoj točki pa ne možemo biti potpuno sigurni ni da su trenutna iskustva roditeljskog prihvaćanja i kontrole, a ne ona ranija koja su možda visoko stabilna u vremenu, ta koja doprinose psihičkoj uznemirenosti mladih.

Nadalje, svi podaci prikupljeni su isključivo od odraslih u nastajanju. Uz čest problem koji se javlja kod korištenja jednog izvora podataka, a tiče se socijalno poželjnog odgovaranja pri ispitivanju osjetljivih tema poput mentalnog zdravlja i kvalitete bliskih odnosa, problem u ovom istraživanju je i moguća sklonost osoba koje su više psihički uznemirene, kao i osoba koje su više osjetljive na okolinu da roditeljsko ponašanje procjenjuju negativnijim. Stoga, iako je u ispitivanju roditeljskog utjecaja na mentalno zdravlje posebno važan djetetov subjektivni doživljaj roditeljskih ponašanja (Holden,

2010) jednako kao što je samoprocjena ključna za dobivanje informacija o unutarnjim, drugima teže vidljivim doživljajima osobe poput onih ispitivanih u okviru osjetljivosti na okolinu i psihičke uznemirenosti, objektivnost bi ubuduće valjalo povećati korištenjem različitih izvora podataka te objektivnijih metoda njihova prikupljanja. Primjerice, procjene roditeljskog ponašanja odraslih uz nastajanje mogu se kombinirati sa roditeljskim samoprocjenama vlastitog ponašanja. Također, objektivniji način procjenjivanja osjetljivosti na okolinu mogao bi biti polustrukturirani intervju (Greven i sur., 2019).

Konačno, valja napomenuti da je Skala percepcije roditeljskog ponašanja zapravo namijenjena procjenama djece i adolescenata, što nameće pitanje koliko dobro specifična roditeljska ponašanja opisana njenim tvrdnjama mogu obuhvatiti ponašanja kojima roditelji iskazuju emocionalnost i primjenjuju kontrolu u odnosu s odraslom djecom.

Praktične implikacije

Provedeno istraživanje ima vrijedne implikacije po teoriju i praksu. Njegovi rezultati sugeriraju da roditeljski postupci igraju bitnu ulogu u mentalnom zdravlju mladih i nakon adolescencije. Utvrđena važnost prihvaćajućeg odnosa s roditeljima u kojem mladi imaju emocionalnu podršku kada im je potrebna, kao i odnosa oslobođenog od manipulativnih postupaka psihološke kontrole koji guše njihovu autonomiju, sugerira da bi se obiteljskim intervencijama mogao smanjiti rizik od problema mentalnog zdravlja u ovoj skupini. Štoviše, s obzirom da su roditelji često zbunjeni svojom ulogom u ovom razdoblju života djeteta, obveza je stručnjaka educirati ih o značajkama ovog razdoblja te osmisliti intervencije za unapređenje pozitivnih roditeljskih praksi tijekom istog. Primjer smjernica za potonje su ukazivanje na važnost otvorene komunikacije i izražavanja pozitivnih emocija te pomoć u osvještavanju psihološki kontrolirajućih postupaka.

Nadalje, s obzirom da rezultati ukazuju da su osjetljiviji pojedinci pod većim rizikom za razvoj psihičkih teškoća, utvrđivanje mehanizama ove povezanosti trebao bi biti imperativ za buduća istraživanja. Naš nalaz upućuje na važnost identificiranja i pružanja podrške visoko osjetljivim pojedincima u razvijanju otpornosti, odnosno vještina koje će im omogućiti lakše nošenje s uznemirujućim podražajima i povišenom emocionalnom pobuđenosti. Primjerice, neki autori smatraju da bi potonjem mogle pridonijeti tehnike *mindfulnessa* (Greven i sur., 2019). Također, s obzirom da dobiveni

nalazi ukazuju na postojanje interakcije osjetljivosti na okolinu i nepovoljnih okolina u predviđanju psihičkih teškoća, barem kada je u pitanju roditeljska psihološka kontrola, čini se da bi najviše pažnje trebalo usmjeriti na specifičnu populaciju pojedinaca koji su izloženi nepovoljnoj roditeljskoj okolini, a uz to su i visoko osjetljivi na okolinu. Sukladno ranije navedenom, ovoj specifičnoj skupini pojedinaca može se pomoći intervencijama usmjerenim na roditelje, odnosno na modifikaciju nepovoljne okoline te intervencijama usmjerenima na njih same, odnosno na jačanje njihove otpornosti.

ZAKLJUČAK

Cilj provedenog istraživanja bio je ispitati prediktivnost osjetljivosti na okolinu i percipiranog roditeljskog ponašanja za psihičku uznemirenost odraslih u nastajanju koji žive zajedno s roditeljima. Također, ispitali smo ovisi li prediktivna valjanost varijabli roditeljskog ponašanja za psihičku uznemirenost mladih o stupnju njihove osjetljivosti na okolinu. Sukladno očekivanjima, osjetljivost na okolinu statistički je značajno predviđala ispitivani kriterij, pri čemu su mladi više osjetljivosti na okolinu izvještavali o intenzivnijoj psihičkoj uznemirenosti. Ovom je varijablom objašnjeno statistički značajnih 13% varijance kriterija, povrh kontrolnih varijabli roda, dobi, socioekonomskog i partnerskog statusa. Povrh sociodemografskih varijabli i osjetljivosti na okolinu, roditeljskim je ponašanjem objašnjeno dodatnih, statistički značajnih, 17% varijance psihičke uznemirenosti mladih. Očekivano, roditeljsko prihvaćanje i roditeljska kontrola statistički su značajno predviđale ispitivani kriterij, pri čemu su mladi koji percipiraju nisko prihvaćanje i visoku kontrolu izvještavali o intenzivnijoj psihičkoj uznemirenosti. Roditeljsko odbacivanje, suprotno očekivanju, nije predviđalo ispitivani kriterij. Na kraju, potvrđen je jedan od tri pretpostavljena moderacijska efekta osjetljivosti na okolinu. Pokazalo se da osjetljivost na okolinu moderira odnos percipirane roditeljske kontrole i psihičke uznemirenosti mladih. Odnosno, roditeljska kontrola najsnažnije je pozitivno predviđala psihičku uznemirenost mladih visoko osjetljivih na okolinu, dok kod nisko osjetljivih ona nije bila statistički značajno povezana sa stupnjem njihove psihičke uznemirenosti. Interakcija osjetljivosti na okolinu i roditeljskog prihvaćanja, kao i interakcija osjetljivosti na okolinu i roditeljskog odbacivanja nisu se pokazale statistički značajnima u predviđanju psihičke uznemirenosti mladih.

LITERATURA

- Abaied, J. L. i Emond, C. (2013). Parent psychological control and responses to interpersonal stress in emerging adulthood: Moderating effects of behavioral inhibition and behavioral activation. *Emerging Adulthood, 1*, 258–270. <https://doi.org/10.1177/2167696813485737>
- Aquilino, W. S. (1997). From adolescent to young adult: A prospective study of parent-child relations during the transition to adulthood. *Journal of Marriage and the Family, 59*(3), 670–686. <https://doi.org/10.2307/353953>
- Arnett, J. J. (2000). Emerging adulthood: A theory of development from the late teens through the twenties. *American Psychologist, 55*(5), 469–480. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.55.5.469>
- Arnett, J. J. (2015). *Emerging adulthood: The winding road from the late teens through the twenties* (2nd ed.). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199795574.013.9>
- Arnett, J. J. i Tanner, J. L. (Eds). (2006). *Emerging adults in America: Coming of age in the 21st century*. American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/11381-001>
- Aron, E. N. i Aron, A. (1997). Sensory-processing sensitivity and its relation to introversion and emotionality. *Journal of personality and social psychology, 73*(2), 345-368. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.73.2.345>
- Aron, E. N., Aron, A. i Davies, K. M. (2005). Adult shyness: The interaction of temperamental sensitivity and an adverse childhood environment. *Personality and Social Psychology Bulletin, 31*(2), 181-197. <https://doi.org/10.1177/0146167204271419>
- Assary, E., Zavos, H. M. S., Krapohl, E., Keers, R. i Pluess, M. (2021). Genetic architecture of environmental sensitivity reflects multiple heritable components: A twin study with adolescents. *Molecular Psychiatry, 26*(9), 4896–4904. <https://doi.org/10.1038/s41380-020-0783-8>
- Barber, B. K. (1996). Parental psychological control: Revisiting a neglected construct. *Child Development, 67*(6), 3296–3319. <https://doi.org/10.2307/1131780>
- Barber, B. K., Stolz, H. E. i Olsen, J. A. (2005). Parental support, psychological control, and behavioral control: Assessing relevance across time, culture, and method: I. Introduction. *Monographs of the Society for Research in Child Development, 70*(4), 1–13. <https://doi.org/10.1111/j.1540-5834.2005.00365.x>

- Beckmeyer, J. J. i Cromwell, S. (2019). Romantic relationship status and emerging adult well-being: Accounting for romantic relationship interest. *Emerging Adulthood*, 7(4), 304-308. <https://doi.org/10.1177/2167696818772653>
- Belsky, J. i Pluess, M. (2009). Beyond diathesis stress: Differential susceptibility to environmental influences. *Psychological Bulletin*, 135(6), 885– 908. <https://doi.org/10.1037/a0017376>
- Benham, G. (2006). The highly sensitive person: Stress and physical symptom reports. *Personality and Individual Differences*, 40(7), 1433–1440. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2005.11.021>
- Booth, C., Standage, H. i Fox, E. (2015). Sensory-processing sensitivity moderates the association between childhood experiences and adult life satisfaction. *Personality and Individual Differences*, 87, 24-29. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2015.07.020>
- Bowlby, J. (1980). *Attachment and loss. Vol. 3. Loss: Sadness and depression*. New York: Basic Books
- Boyce, W. T. i Ellis, B. J. (2005). Biological sensitivity to context: I. An evolutionary–developmental theory of the origins and functions of stress reactivity. *Development and psychopathology*, 17(2), 271-301. <https://doi.org/10.1017/S0954579405050145>
- Brindle, K., Moulding, R., Bakker, K. i Nedeljkovic, M. (2015). Is the relationship between sensory-processing sensitivity and negative affect mediated by emotional regulation? *Australian Journal of Psychology*, 67(4), 214–221. <https://doi.org/10.1111/ajpy.12084>
- Brito, A. D. i Soares, A. B. (2023). Well-being, character strengths, and depression in emerging adults. *Frontiers in psychology*, 14, 1238105. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1238105>
- Costa, S., Soenens, B., Gugliandolo, M. C., Cuzzocrea, F. i Larcan, R. (2015). The mediating role of experiences of need satisfaction in association between parental psychological control and internalizing problems: A study among Italian college students. *Journal of Child and Family Studies*, 24, 1106–1116. <https://doi.org/10.1007/s10826-014-9919-2>
- Crocetti, E. i Meesus, W. (2014). "Family Comes First!" Relationships with family and friends in Italian emerging adults. *Journal of Adolescence*, 37(8), 1463–1473. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2014.02.012>
- Cummings, E. M., Davies, P. T. i Campbell, S. B. (2000). *Developmental psychopathology and family process: Theory, research, and clinical implications*. New York: The Guilford Press.

- Desjardins, T. i Leadbeater, B. J. (2016). Changes in parental emotional support and psychological control in early adulthood. *Emerging Adulthood*, 5(3), 177–190. <https://doi.org/10.1177/2167696816666974>
- Đula, T. (2023). *Psihometrijske karakteristike Upitnika osjetljivosti na okolinu za odrasle HSP-12 u uzorku mladih odraslih osoba*. Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu. <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:158835>
- Eurostat. (2022, 1. rujna). *Leaving home: Young Europeans spread their wings*. <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/ddn-20220901-1>
- Evans, C., Margison, F., Barkham, M., Audin, K., Connell, J. i McGrath, G. (2000). CORE: Clinical Outcomes in Routine Evaluation. *Journal of Mental Health*, 9(3), 247-255. <https://doi.org/10.1080/jmh.9.3.247.255>
- Faherty, A. N., Lowe, K. i Arnett, J. J. (2019). Mind games: Parental psychological control and emerging adults' adjustment. *Journal of Social and Personal Relationships*, 37(2), 695-714. <https://doi.org/10.1177/0265407519877240>
- Fang, S., Fosco, G. M. i Feinberg, M. E. (2023). Parental warmth and young adult depression: A comparison of enduring effects and revisionist models. *Development and Psychopathology*, 1–14. <https://doi.org/10.1017/S0954579423001207>
- Field, A. (2009). *Discovering statistics using SPSS*. Sage Publications, Inc.
- Fischer, K., Larsen, H., van den Akker, A. i Overbeek, G. (2022). The role of sensory processing sensitivity in the longitudinal associations between relationship qualities with parents and peers and externalizing behavior in adolescence. *Journal of Social and Personal Relationships*, 39(8), 2549-2571. <https://doi.org/10.1177/02654075221083962>
- García Mendoza M. D. C., Sánchez Queija I. i Parra Jiménez Á. (2019). The role of parents in emerging adults' psychological well-being: A person-oriented approach. *Family Process*, 58(4), 954–971. <https://doi.org/10.1111/famp.12388>
- Gardner, A. A. i Zimmer-Gembeck, M. J. (2018). Rejection sensitivity and responses to rejection: Serial mediators linking parenting to adolescents and young adults' depression and trait-anxiety. *Journal of Relationships Research*, 9, Article e9. <https://doi.org/10.1017/jrr.2018.8>
- Goldsmith, J. (2018) *Emerging adults' relationships with their parents*. The Family Institute at Northwestern University. <https://www.family-institute.org/sites/default/files/pdfs/csi-emerging-adults-relationships-with-parents.pdf>
- Gomez, R. i McLaren, S. (2006). The association of avoidance coping style, and perceived mother and father support with anxiety/depression among late

adolescents: Applicability of resiliency models. *Personality and Individual Differences*, 40(6), 1165–1176. <http://doi.org/10.1016/j.paid.2005.11.009>

Greven, C. U., Lionetti, F., Booth, C., Aron, E. N., Fox, E., Schendan, H. E., Pluess, M., Bruining, H., Acevedo, B., Bijttebier, P. i Homberg, J. (2019). Sensory processing sensitivity in the context of environmental sensitivity: A critical review and development of research agenda. *Neuroscience & Biobehavioral Reviews*, 98, 287-305. <https://doi.org/10.1016/j.neubiorev.2019.01.009>

Hayes, A. F. (2013). *Introduction to mediation, moderation, and conditional process analysis: A regression-based approach*. New York: The Guilford Press.

Holden, G. W. (2010). *Parenting: A dynamic perspective*. London, UK: SAGE.

Inguglia, C., Ingoglia, S., Liga, F., Lo Coco, A. i Lo Cricchio, M. G. (2015). Autonomy and relatedness in adolescence and emerging adulthood: Relationships with parental support and psychological distress. *Journal of Adult Development*, 22(1), 1–13. <https://doi.org/10.1007/s10804-014-9196-8>

Jokić-Begić, N., Lauri Korajlija, A., Jurin, T. i Evans, C. (2014). Faktorska struktura, psihometrijske karakteristike i kritična vrijednost hrvatskoga prijevoda CORE-OM upitnika. *Psihologijske teme*, 23(2), 265-288 <https://hrcak.srce.hr/125093>

Khaleque, A. i Rohner, R. P. (2012). Transnational relations between perceived parental acceptance and personality dispositions of children and adults: A meta-analytic review. *Personality and Social Psychology Review*, 16(2), 103-115. <https://doi.org/10.1177/1088868311418986>

Klarin, M. i Đerđa, V. (2014). Roditeljsko ponašanje i problemi u ponašanju kod adolescenata. *Ljetopis socijalnog rada*, 21(2), 243 – 262. <https://doi.org/10.3935/ljsr.v21i2.17>

Kline, R. B. (2005). *Principles and practice of structural equation modeling* (2. izdanje). Guilford Press.

Lionetti, F., Aron, A., Aron, E. N., Burns, G. L., Jagiellowicz, J. i Pluess, M. (2018). Dandelions, tulips and orchids: Evidence for the existence of low-sensitive, medium-sensitive and high-sensitive individuals. *Translational Psychiatry*, 8(1), 24. <https://doi.org/10.1038/s41398-017-0090-6>

Lionetti, F., Aron, E. N., Aron, A., Klein, D. N. i Pluess, M. (2019). Observer-rated environmental sensitivity moderates children's response to parenting quality in early childhood. *Developmental Psychology*, 55(11), 2389– 2402. <https://doi.org/10.1037/dev0000795>

Liss, M., Timmel, L., Baxley, K. i Killingsworth, P. (2005). Sensory processing sensitivity and its relation to parental bonding, anxiety, and depression. *Personality and*

Individual Differences, 39(8), 1429-1439.
<https://doi.org/10.1016/j.paid.2005.05.007>

- Luyckx, K., Soenens, B., Vansteenkiste, M., Goossens, L. i Berzonsky, M. D. (2007). Parental psychological control and dimensions of identity formation in emerging adulthood. *Journal of Family Psychology*, 21(3), 546–550. <https://doi.org/10.1037/0893-3200.21.3.546>
- Macuka, I. (2007). Skala percepcije roditeljskog ponašanja – procjena valjanosti, *Suvremena psihologija*, 10, 179-199.
- Manzeske, D. P. i Stright, A. D. (2009). Parenting styles and emotion regulation: The role of behavioral and psychological control during young adulthood. *Journal of Adult Development*, 16(4), 223–229. <https://doi.org/10.1007/s10804-009-9068-9>
- McKay, M.E. (2006). *Parenting practices in emerging adulthood: Development of a new measure*. Marriage, Family and Human Development School of Family Life Brigham Young University. <https://scholarsarchive.byu.edu/etd/453>
- Monroe, S. M. i Simons, A. D. (1991). Diathesis-stress theories in the context of life stress research: Implications for the depressive disorders. *Psychological Bulletin*, 110(3), 406–425. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.110.3.406>
- Nelson, L. J., Padilla-Walker, L. M., Christensen, K. J., Evans, C. A. i Carroll, J. S. (2011). Parenting in emerging adulthood: An examination of parenting clusters and correlates. *Journal of Youth and Adolescence*, 40(6), 730–743. <http://doi.org/10.1007/s10964-010-9584-8>
- Padilla-Walker, L. M., Nelson, L. J. i Knapp, D. J. (2014). "Because I'm still the parent, that's why!" parental legitimate authority during emerging adulthood. *Journal of Social and Personal Relationships*, 31(3), 293–313. <https://doi.org/10.1177/0265407513494949>
- Pettit, G. S., Laird, R. D., Dodge, K. A., Bates, J. E. i Criss, M. M. (2001). Antecedents and behavior-problem outcomes of parental monitoring and psychological control in early adolescence. *Child Development*, 72(2), 583–598. <https://doi.org/10.1111/1467-8624.00298>
- Plišić, P. (2023). *Hrvatska verzija Ljestvice osjetljivosti na okolinu za odrasle HSP-12*. Neobjavljeni materijali, Università Pontificia Salesiana di Roma, Italia.
- Pluess, M. (2015). Individual differences in environmental sensitivity. *Child Development Perspectives*, 9(3), 138-143. <https://doi.org/10.1111/cdep.12120>
- Pluess, M., Assary, E., Lionetti, F., Lester, K. J., Krapohl, E., Aron, E. N. i Aron, A. (2018). Environmental sensitivity in children: Development of the Highly Sensitive Child Scale and identification of sensitivity groups. *Developmental Psychology*, 54(1), 51–70. <https://doi.org/10.1037/dev0000406>

- Pluess, M., Lionetti, F., Aron, E. N. i Aron, A. (2023). People differ in their sensitivity to the environment: An integrated theory, measurement and empirical evidence. *Journal of Research in Personality*, 104, 104377. <https://doi.org/10.1016/j.jrp.2023.104377>
- Rabinovitch, S. M. (2017). *Parenting behavior during emerging adulthood: Associations with emerging adult relationships and risk behaviors*. Department of Counseling Psychology and Human Services of the University of Oregon.
- Rohner, R. P. i Britner, P. A. (2002). Worldwide mental health correlates of parental acceptance-rejection: Review of cross-cultural and intracultural evidence. *Cross-Cultural Research*, 36(1), 16-47. <https://doi.org/10.1177/106939710203600102>
- Rohner, R., Khaleque, A. i Cournoyer, D. (2005). Parental acceptance-rejection: theory, methods, cross-cultural evidence and implications. *Ethos*, 33(3), 299-334. <https://doi.org/10.1525/eth.2005.33.3.299>
- Saldana, M.F. i Forthun, L.F. (2020). The effects of parenting style on emerging adulthood emotional self-regulation and identity development. *UF Journal of Undergraduate Research*, 22. <https://doi.org/10.32473/ufjur.v22i0.121824>
- Scrimin, S., Osler, G., Pozzoli, T. i Moscardino, U. (2018). Early adversities, family support, and child well-being: The moderating role of environmental sensitivity. *Child: Care, Health and Development*, 44(6), 885–891. <https://doi.org/10.1111/cch.12596>
- Slagt, M., Dubas, J. S., van Aken, M. A. G., Ellis, B. J. i Deković, M. (2018). Sensory processing sensitivity as a marker of differential susceptibility to parenting. *Developmental Psychology*, 54(3), 543– 558. <https://doi.org/10.1037/dev0000431>
- Smout, A., Lazarus, R. S. i Hudson, J. L. (2020). The relationship between parenting and anxiety in emerging adulthood. *Cognitive Therapy and Research*, 44(1), 182-195. <https://doi.org/10.1007/s10608-019-10037-8>
- Tubman, J. i Lerner, R. (1994). Affective experiences of parents and their children from adolescence to young adulthood: Stability of affective experiences. *Journal of Adolescence*, 17, 81–98. <https://doi.org/10.1006/jado.1994.1008>
- Turner, A.P., Sarason, I.G. i Sarason, B.R. (2001). Exploring the link between parental acceptance and young adult adjustment. *Cognitive Therapy and Research*, 25(2), 185–199. <https://doi.org/10.1023/A:1026420025379>
- Umil, G. V. (2023). *Parental rejection as a predictor of anxious and depressive symptoms among Filipino emerging adults: The role of self-criticism and social support*. De La Salle University, Manila. https://animorepository.dlsu.edu.ph/etdm_psych/48
- van Wel, F., ter Bogt, T. i Raaijmakers, Q. (2002). Changes in the parental bond and the well-being of adolescents and young adults. *Adolescence*, 37(146), 317–333. <https://www.researchgate.net/publication/11238330>

World Health Organization. (2023, 30. ožujka). *Mental health, social inclusion and young people aged 18–29 in the WHO European Region*. <https://www.who.int/europe/publications/m/item/rapid-evidence-synthesis-mental-health-social-inclusion-young-people-european-region-draft-for-consultation>

Wyller, H.B., Wyller, V.B., Crane, C. i Gjelsvik, B. (2018). The relationship between sensory processing sensitivity and psychological distress: A model of underpinning mechanisms and an analysis of therapeutic possibilities. *Scandinavian Psychologist* 4: e15. <https://doi.org/10.15714/scandpsychol.4.e15>

PRILOZI

Prilog A

Tekst i vizual koje su sadržavale objave u Facebook grupama putem kojih su regrutirani sudionici

„Dragi svi, molila bih vas da mi pomognete i odvojite oko 10 minuta svog vremena da ispunite ili prosljedite anketu za moj diplomski rad u kojem se bavim ispitivanjem odnosa osjetljivosti na okolinu, odnosa s roditeljima i mentalnog zdravlja mladih odraslih. Uvjeti za sudjelovanje u istraživanju su da osoba ima između 19 i 30 godina te da živi s jednim ili oba roditelja u istom kućanstvu. Puno mi znači svaki sudionik! Hvala svima na pomoći!“

Odnos s roditeljima, osjetljivost na okolinu i mentalno zdravlje

mladih odraslih

Ukoliko:

- imate **između 19 i 30 godina**
- **živite s jednim ili oba roditelja**
- želite dobiti jasniji uvid u svoje odnose, načine doživljavanja i ponašanja te
- imate **5 - 10 minuta** vremena za rješavanje **anonimnog online** upitnika

molim Vas da sudjelujete u istraživanju koje provodim u svrhu izrade diplomskog rada iz psihologije.

Hvala!

Prilog B

Uputa za sudionike prikazana na početku anketnog upitnika

„Poštovani/a,

provodim istraživanje kojem je cilj ispitati povezanost odnosa s roditeljima te individualnih osobina i ponašanja mladih odraslih koji žive s jednim ili oba roditelja. Istraživanje se provodi u svrhu izrade mog diplomskog rada na Odsjeku za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu, uz mentoricu prof. dr. sc. Gordanu Keresteš.

Uvjeti za sudjelovanje u istraživanju su da imate između **19 i 30 godina** života, da živite u Republici Hrvatskoj i da **živite s jednim ili oba roditelja** u istom kućanstvu.

Sudjelovanje u istraživanju sastoji se od ispunjavanja *online* upitnika. U upitniku će se od Vas tražiti da navedete neke sociodemografske podatke, procijenite određene aspekte svog odnosa s roditeljima te odgovorite na pitanja o vlastitim doživljajima, osjećajima i ponašanjima. Za ispunjavanje upitnika bit će Vam potrebno oko **5 - 10 minuta**. U upitniku nema točnih i netočnih odgovora, od interesa su isključivo Vaše osobne procjene, osjećaji i doživljaji pa Vas molim da odgovarate iskreno.

Sudjelovanje je u potpunosti anonimno. Prikupljeni podaci bit će obrađeni samo na grupnoj razini te će biti korišteni isključivo u istraživačke svrhe. Sudjelovanje je dobrovoljno te bez posljedica, u bilo kojem trenutku, možete prekinuti ispunjavanje upitnika. Razina stresa i/ili neugode u ovom istraživanju nije veća od one koju doživljavate u uobičajenim svakodnevnim situacijama te u istraživanju nećete biti izloženi nikakvom specifičnom riziku.

Za bilo kakva dodatna objašnjenja ili pitanja vezana uz istraživanje možete se javiti na e-mail alusicdiplomski@gmail.com.

Unaprijed Vam zahvaljujem na iskazanom interesu i uloženom vremenu koji nam omogućuju da dođemo do novih zanimljivih spoznaja iz područja psihologije!

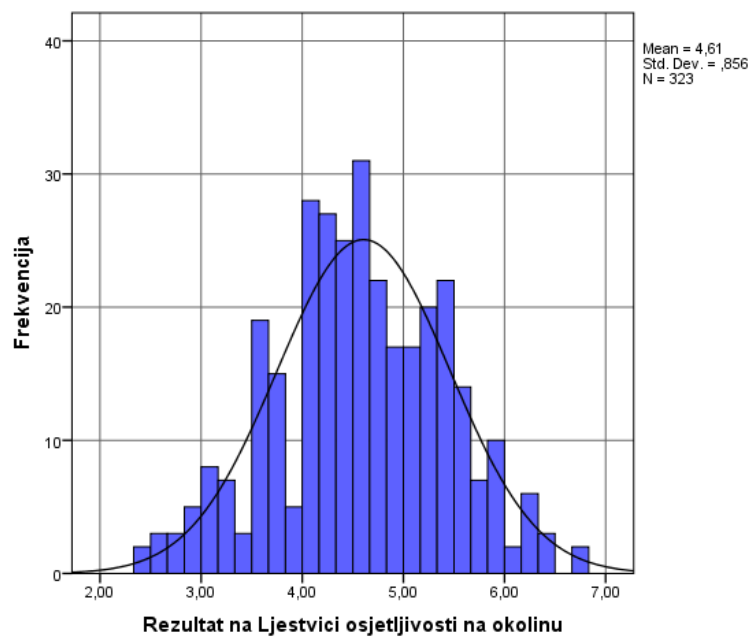
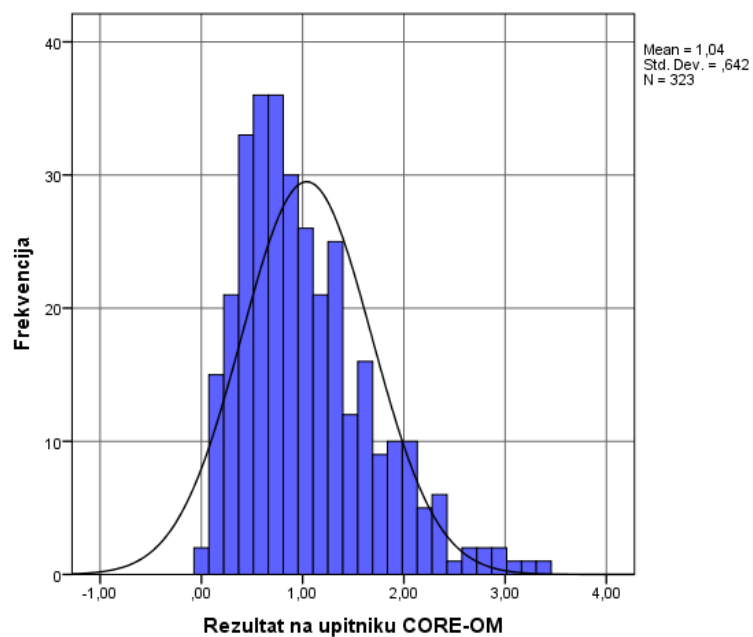
Nastavkom na ispunjavanje upitnika potvrđujete da pristajete sudjelovati u istraživanju.

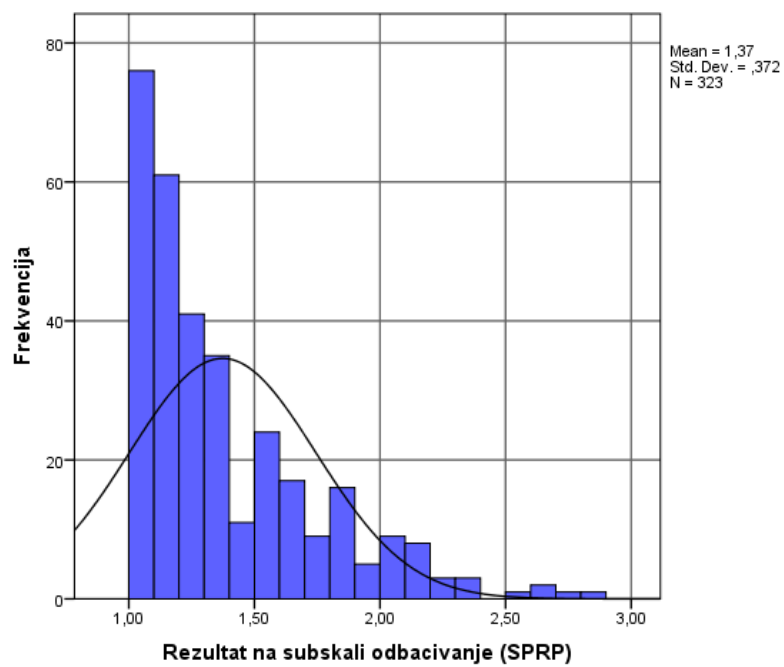
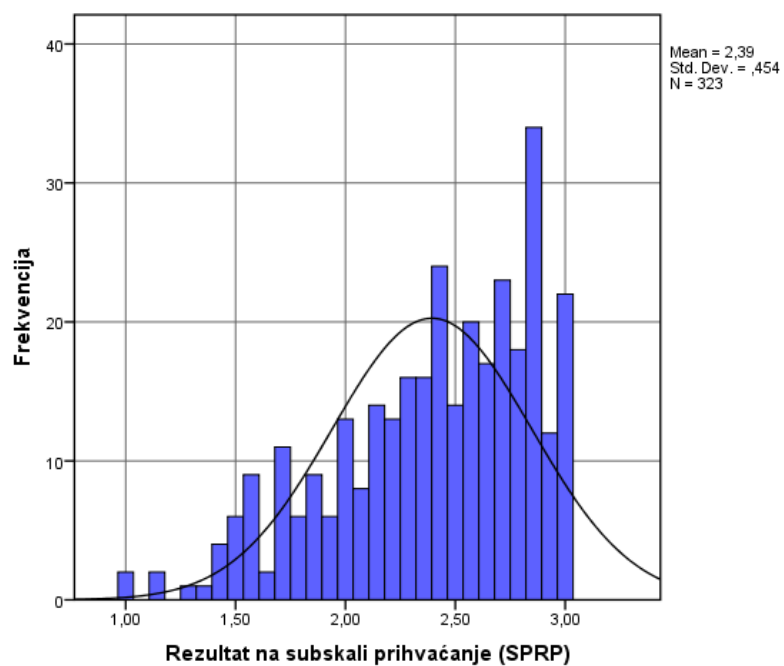
Ana Lušić, apsolvantica Diplomskog studija psihologije

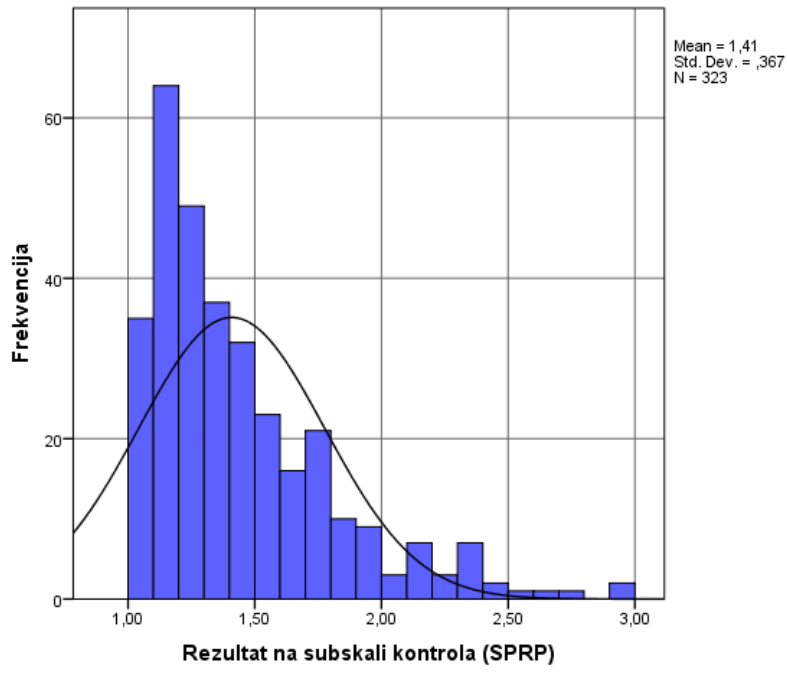
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu“

Prilog C

Grafički prikazi distribucija rezultata na upitniku CORE-OM, Ljestvici osjetljivosti na okolinu za odrasle te podljestvicama roditeljskog prihvatanja, odbacivanja i kontrole
Skale percepcije roditeljskog ponašanja

Prilog D

Tablica 3

Pearsonovi koeficijenti korelacija među varijablama uključenim u hijerarhijske regresijske analize (N = 323)

	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1 Rod	-								
2 Dob	-.20**	-							
3 Partnerski status	.09	.09	-						
4 SES kućanstva	-.16**	.01	.03	-					
5 Osjetljivost na okolinu	.37**	-.05	-.01	-.13**	-				
6 Roditeljsko prihvaćanje	-.04	.20	.03	.20**	-.15**	-			
7 Roditeljsko odbacivanje	.06	.04	.01	-.22**	.12*	-.78**	-		
8 Roditeljska kontrola	-.01	.04	.02	-.11*	.12*	-.52**	.57**	-	
9 CORE-OM	.20	-.08	-.14**	-.20**	.39**	-.45**	.42**	.41**	-

Napomena: Rod je kodiran tako da vrijednost 0 označava muškarce, a vrijednost 1 žene. Partnerski status je kodiran tako da vrijednost 0 označava osobe koje nisu u partnerskom odnosu, a vrijednost 1 osobe u partnerskom odnosu. SES je kodiran tako da vrijednost 0 označava SES znatno niži od prosjeka, vrijednost 1 SES nešto niži od prosjeka, vrijednost 2 prosječan SES, vrijednost 3 SES nešto viši od prosjeka, a vrijednost 4 SES koji je znatno viši od prosjeka

p<0.05*; p<0.01**